

Seat No.	
----------	--

Set	P
-----	---

एम्.एड्. (सत्र – I) (नवीन) (CBCS) परीक्षा: मार्च/एप्रिल – २०२६
Psychology of Learning and Development (MED0101)

वार, दिनांक: शुक्रवार, १७-०४-२०२६
वेळ: दुपारी ०३:०० ते ०६:००

कमाल गुण: ८०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.१ खालील योग्य पर्याय निवडा.

१०

- १) विद्यार्थ्यांच्या अध्ययनाचे मूल्यांकन करण्यासाठी आणि त्यानुसार सूचना समायोजित करण्यासाठी शिक्षक ——— वापरू शकतात.
अ) प्रमाणित चाचण्या   ब) वर्गातील निरीक्षणे
क) पोर्टफोलिओ   ड) वरील सर्व
- २) लेखन कौशल्ये विकसित करण्यासाठी विद्यार्थ्यांना ——— ला प्रोत्साहित केले पाहिजे.
अ) मजकुराची नक्कल करणे   ब) सृजनशिलतेने लिहणे
क) चुका टाळणे   ड) वरीलपैकी नाही
- ३) वायगोत्स्कीने भाषेच्या विकासात ——— च्या भूमिकेवर भर दिला.
अ) सामाजिक आंतरक्रिया   ब) वातावरण
क) अनुवांशिक घटक   ड) वैयक्तिक अन्वेषण
- ४) सामाजिक सांस्कृतिक वास्तवांवर चिकित्सक दृष्टीकोन विकसित करण्याच्या उपक्रमांमध्ये ——— समावेश होतो.
अ) सद्याच्या मुद्यांवर चर्चा
ब) ऐतिहासिक घटनांचे विश्लेषण
क) सामाजिक न्याय प्रकल्पांमध्ये सहभागी होणे
ड) वरील सर्व
- ५) आजीवन शिक्षण हे शिकण्याच्या प्रक्रियेत ——— च्या महत्त्वावर भर देते.
अ) स्मरण   ब) सातत्यपूर्ण वैयक्तिक वाढ
क) प्रमाणित चाचण्या   ड) वरील सर्व

- ६) शाळांमधील वांशिक विविधता ——— द्वारे संबोधित करता येते.
 अ) सांस्कृतिक देवाण-घेवाण कार्यक्रम
 ब) एक समान अध्यापन पद्धती
 क) सांस्कृतिक फरकांकडे दूर्लक्ष करणे
 ड) वरील सर्व
- ७) वर्गातील भाषेची विविधता ——— द्वारे संबोधित करता येते.
 अ) भाषेतील फरकांकडे दूर्लक्ष करणे
 ब) द्विभाषिक शैक्षणिक कार्यक्रमांचा वापर
 क) संवाद मर्यादित करणे
 ड) वैयक्तिक लक्ष
- ८) अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेतील ——— हा अत्यंत महत्त्वाचा घटक आहे.
 अ) अभ्यासक्रम
 ब) वर्गातील वातावरण
 क) अध्ययनार्थी
 ड) अध्यापनाचे तंत्रज्ञान
- ९) औपचारिक वातावरणात घडणाऱ्या अध्ययनाचा अभ्यास ——— द्वारे केला जातो.
 अ) मानववंशशास्त्रज्ञ
 ब) शैक्षणिक मानसशास्त्रज्ञ
 क) चिकित्सा मानसशास्त्रज्ञ
 ड) सामाजिक मानसशास्त्रज्ञ
- १०) शाळांमधील सामुदायिक सहभाग ——— द्वारे अध्ययन वाढवू शकतो.
 अ) मार्गदर्शन कार्यक्रम प्रदान करणे
 ब) वास्तविक जगाचे अध्ययन अनुभव पूरविणे
 क) अभ्यासक्रमाच्या उपक्रमांना सहाय्य करणे
 ड) वरील सर्व

प्र.२ लघुत्तरी प्रश्न.

- अ) सकारात्मक मानसशास्त्राचे संकल्पना व शैक्षणिक महत्त्व स्पष्ट करा. ०५
 ब) शालेय वर्गाचे प्रकार स्पष्ट करा. ०५

प्र.३ लघुत्तरी प्रश्न.

- अ) सामाजिक-सांस्कृतिक वास्तवांवर चिकित्सक दृष्टीकोन विकसित करण्यासाठी उपक्रम सुचवा. ०५
 ब) भरगच्च वर्गाची संकल्पना व तोटे सांगा. ०५

प्र.४ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक)

- अ) कुमारावस्थेतील मुलांच्या समस्या कोणत्या? कुमारांच्या विकासामध्ये तुम्ही शैक्षणिकदृष्ट्या कसे सहाय्य कराल? १५
 ब) अध्ययन मार्ग व अध्ययन शैली यातील विविधता स्पष्ट करा.

- प्र.५ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
- अ) ज्ञान केंद्रियता म्हणजे काय? अध्ययनार्थीना काय शिकवले पाहिजे आणि ज्ञानाचे संघटन कसे केले पाहिजे याची माहिती सविस्तर स्पष्ट करा.
- ब) विविध विषय क्षेत्रातील अध्ययनाच्या संघटनाचे मार्ग सांगा. स्वयंअध्ययन व सहकार्यात्मक अध्ययन या संकल्पना सविस्तर स्पष्ट करा.
- प्र.६ टिपा लिहा. (कोणत्याही चार) २०
- अ) इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांद्वारे अध्ययन
- ब) अध्ययनातील विविधता
- क) अध्ययनातील प्रेरणा
- ड) अध्ययनार्थीच्या विकासातील उपचाराचा समग्र दृष्टीकोन
- इ) मूल्यांकन केंद्रितता

Seat No.	
----------	--

Set **P**

**M.Ed. (Semester - I) (New) (CBCS) Examination:
March/April – 2026
Psychology of Learning and Development (MED0101)**

Day & Date: Friday, 17-04-2026
Time: 03:00 PM To 06:00 PM

Max. Marks: 80

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative from the options. 10

- 1) Teachers can use _____ to assess student learning and adjust instruction accordingly.
  - a) Standardized tests
  - b) Classroom observations
  - c) Student portfolios
  - d) All of the above

- 2) To develop writing skills, students should be encouraged to _____.
  - a) Copy texts
  - b) Write creatively
  - c) Avoid mistakes
  - d) None of these

- 3) Vygotsky emphasized the role of _____ in language development.
  - a) Social interaction
  - b) Environment
  - c) Genetic factors
  - d) Individual exploration

- 4) Activities that develop critical perspectives on socio-cultural realities include _____.
  - a) Debates on current issues
  - b) Analyzing historical events
  - c) Participating in social justice projects
  - d) All of the above

- 5) Lifelong learning emphasizes the importance of _____ in the learning process.
  - a) Memorization
  - b) Continuous personal growth
  - c) Standardized testing
  - d) All of the above

- 6) Ethnic diversity in schools can be celebrated through _____.
  - a) Cultural exchange programs
  - b) Uniform teaching methods
  - c) Ignoring cultural differences
  - d) All of the above

- 7) Language diversity in the classroom can be addressed by _____.
  - a) Ignoring language differences
  - b) Using bilingual education programs
  - c) Limiting communication
  - d) Individual attention

Seat No.	
-----------------	--

Set **P**

**M.Ed. (Semester - I) (New) (CBCS) Examination:
March/April – 2026
History and Political Economy of Education (MED0102)**

Day & Date: Monday, 20-04-2026
Time: 03:00 PM To 06:00 PM

Max. Marks: 80

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative.**10**

- 1) Gurukul system of education is the feature of _____ period.
  - a) Vedic
  - b) Buddhist
  - c) Jain
  - d) Islamic
- 2) NCF 2005 shows the progress of Education in _____ period.
  - a) Ancient
  - b) British
  - c) Post-independence
  - d) Modern
- 3) _____ was the Chairman of University Education Commission.
  - a) Dr. Mudaliar
  - b) Dr. Radhakrishnan
  - c) Dr. Hussain
  - d) Dr. Mehta
- 4) The responsibility of educational administration is executed by _____.
  - a) Institute
  - b) Society
  - c) Public
  - d) Government
- 5) The educational administration in India is conducted at _____ level.
  - a) Central
  - b) District
  - c) Local
  - d) Above all
- 6) Teacher salary Expenditure is related to _____.
  - a) Non-salary grant
  - b) Special grant
  - c) Salary grant
  - d) Building grant
- 7) The nature of management should be _____.
  - a) Flexible
  - b) Unchanging
  - c) Rigid
  - d) Above all
- 8) Post modernity has impressed to _____.
  - a) Culture
  - b) Content
  - c) Approach
  - d) Skill
- 9) _____ is a 21st century skill.
  - a) Problem creating
  - b) Decision making
  - c) Political thinking
  - d) Above all

- 10) _____ is the ultimate value of life in today's culture.
- a) Money
  - b) Discussion
  - c) Sacrifice
  - d) Salvation

- Q.2 Write short answers. 10**
- a) State the concept of Information Literacy.
  - b) State the sources of finance in education.
- Q.3 Write short answers. 10**
- a) State the features of secondary education commission.
  - b) State the concept of educational planning.
- Q.4 Answer the following question. (Any One) 15**
- a) Explain the management issues related to school education.
  - b) Explain the Progress of Education in British period with reference to Wood's dispatch.
- Q.5 Answer the following question. (Any One) 15**
- a) Explain the historical perspectives of educational financing in India.
  - b) Explain the features of modernity & Post modernity.
- Q.6 Write Short Notes. (Any Four) 20**
- a) Educational administration
  - b) Types of grants
  - c) Problems of educational finance
  - c) Information Communication Technology literacy
  - d) Features of Jain education

Seat No.	
----------	--

Set	P
-----	---

एम.एड. (सत्र - I) (नवीन) (CBCS) परीक्षा: मार्च / एप्रिल – २०२६
Educational Studies (MED0103)

वार, दिनांक: बुधवार, २२-०४-२०२६
वेळ: दुपारी ०३:०० ते ०६:००

कमाल गुण: ८०

- सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.१ खालील योग्य पर्याय निवडा.

१०

- १) समग्र शिक्षण — शी संबंधित आहे.
  - अ) श्री. अरविंद
  - ब) महात्मा गांधी
  - क) आर टागोर
  - ड) जॉन ड्युई
- २) विषय ज्ञान — शी जोडले पाहिजे.
  - अ) प्रात्यक्षिक ज्ञान
  - ब) समाज ज्ञान
  - क) समूह ज्ञान
  - ड) यापैकी नाही
- ३) आंतरविद्याशाखीय शिक्षणाचे उदाहरण — आहे.
  - अ) एका विषयाचे अध्यापन
  - ब) विज्ञान, भूगोल आणि मूल्ये यातून पर्यावरण समस्यांचे अध्यापन
  - क) व्याकरणाचे अध्यापन
  - ड) फक्त पर्यावरणाचे अध्यापन
- ४) शांतता शिक्षण — ला मदत करते.
  - अ) समजूतदारपणा व सौहार्द यांची संस्कृती उभारणे
  - ब) संघर्ष निर्माण करणे
  - क) आक्रमक वर्तनाला प्रोत्साहन देणे
  - ड) वरील सर्व
- ५) लिंग समभावला — प्रोत्साहन देते.
  - अ) असमान संधी
  - ब) महिलांचे निलंबन
  - क) समान प्रवेश आणि न्याय्य वागणूक
  - ड) मुलींच्या शिक्षणास वगळणे

- ६) प्रत्येक बालकाचा मूलभूत अधिकार ——— आहे.
 अ) शिक्षेचा हक्क
 ब) मोफत आणि सक्तीचे शिक्षण
 क) शिक्षणासाठी पैसे देणे
 ड) शिक्षक निवडण्याचा अधिकार
- ७) बालकाची पहिली शाळा ——— आहे.
 अ) कुटुंब
 ब) समाज
 क) शाळा
 ड) यापैकी नाही
- ८) भारतामध्ये आरटीई हा कायदा ——— वयोगटासाठी आहे.
 अ) १८ वर्षावरील
 ब) ८ ते १३ वय
 क) ६ ते १४ वय
 ड) यापैकी नाही
- ९) शिक्षणाच्या माध्यमामध्ये ——— चा समावेश होतो.
 अ) टी.व्ही.
 ब) रेडिओ
 क) वर्तमान पत्र
 ड) वरील सर्व
- १०) भारतात शिक्षण मंत्रालय ——— नावाने ओळखले जाते.
 अ) मानवी संसाधन व विकास मंत्रालय
 ब) शिक्षण मंत्रालय
 क) सांस्कृतिक मंत्रालय
 ड) वरील सर्व

- प्र.२ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. १०
 १) सैध्दांतिक ज्ञान व प्रात्यक्षिक ज्ञान यांचा संबंध स्पष्ट करा.
 २) विज्ञान आणि तंत्रज्ञान यांचा शिक्षणातील योगदान स्पष्ट करा.
- प्र.३ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. १०
 १) शिक्षणातील लिंग समानता साठी उपक्रम स्पष्ट करा.
 २) कुटुंबाची शिक्षणातील भूमिका स्पष्ट करा.
- प्र.४ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणताही एक) १५
 १) शिक्षणातील माध्यमांची व अशासकीय संस्थांची भूमिका स्पष्ट करा.
 २) मुलांच्या सामाजिकीकरणातील पालक, शाळा व समाजाची भूमिका स्पष्ट करा.
- प्र.५ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणताही एक) १५
 १) शिक्षणातील शांतता शिक्षण व इतर मूल्यांची भूमिका स्पष्ट करा.
 २) श्री अरविंद यांचे शिक्षणातील विचार स्पष्ट करा.

प्र.६ टिपा लिहा. (कोणत्याही चार)

- अ) समकालीन शिक्षणातील आव्हाने
- ब) आंतरविद्याशाखीय शिक्षणाचे स्वरूप
- क) बहुसांस्कृतिक समाज
- ड) मानवी हक्क
- इ) शालेय नियोजनातील समस्या

Seat No.	
-----------------	--

Set	P
------------	----------

**M.Ed. (Semester - I) (New) (CBCS) Examination:
March/April - 2026
Educational Studies (MED0103)**

Day & Date: Wednesday, 22-04-2026
Time: 03:00 PM To 06:00 PM

Max. Marks: 80

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative. **10**

- 1) Integrated education is mainly associated with _____.
  - a) Sri Arvindo
  - b) Mahatma Gandhi
  - c) R. Tagore
  - d) John Dwey

- 2) School knowledge with community knowledge is _____.
  - a) Procedure of linking
  - b) Procedure of Method
  - c) Procedure of Factor
  - d) None of these

- 3) An example of interdisciplinary education is _____.
  - a) Teaching of one subject
  - b) Teaching environment issues with science, geography and values
  - c) Teaching of grammar
  - d) Teaching of only environment

- 4) Peace education helps in _____.
  - a) Building a culture of understanding and harmony
  - b) Creating conflict
  - c) Promoting aggressive behavior
  - d) All above

- 5) Gender equity encourages _____.
  - a) Unequal opportunities
  - b) Suspension of women
  - c) Equal access and fair treatment
  - d) Ignoring Girls Education

- 6) _____ is one of the fundamental rights of every child in Education.
  - a) Right to punishment
  - b) Right to free and compulsory education
  - c) Paid to education
  - d) Ring to choose teacher

- 7) The first school of child is _____.
a) Family
b) Society
c) School
d) None of these
- 8) RTE act in India for _____ age group.
a) Above 18
b) 8 to 13
c) 6 to 14
d) None of these
- 9) Educational media includes _____.
a) T.V.
b) Radio
c) News Paper
d) All above
- 10) The ministry of education in India earlier known as _____.
a) Ministry of human resources and development
b) Ministry of education
c) Ministry of cultural
d) All of these

- Q.2 Answer the following questions. 10**
a) Explain relation of theoretical knowledge with Practical Knowledge.
b) Explain the contribution of science and technology in education.
- Q.3 Answer the following questions. 10**
a) Explain the gender equity programme in education.
b) Explain the contribution of family in school education.
- Q.4 Answer the following questions. (Any One) 15**
a) Explain the Role of media and NGOs in school education.
b) Explain the role of School, Parents & Community in process of child socialization.
- Q.5 Answer the following questions. (Any One) 15**
a) Explain role of peace and other values in education.
b) Explain the educational thoughts of Sri Arvindo.
- Q.6 Write Short answer. (Any Four) 20**
a) Contemporary Challenges in school education.
b) Interdisciplinary nature of education
c) Multicultural society
d) Human Rights
e) Issues related to planning of school

Seat No.	
----------	--

Set P

एम.एड्. (सत्र - I) (नवीन) (CBCS) परीक्षा: मार्च/एप्रिल - २०२६
Introduction to Research Method (MED0104)

वार, दिनांक : शुक्रवार, २४-०४-२०२६
वेळ: दुपारी ०३:०० ते ०६:००

कमाल गुण: ८०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.१ खालील योग्य पर्याय निवडा.

१०

- १) वर्णनात्मक संशोधन हे ——— प्रकारचे संशोधन आहे.

अ) उपयोजित	ब) विश्लेषणात्मक
क) मुलभूत	ड) परिणामोत्तर कारण मिमांसा
- २) ——— हा शास्त्रीय पद्धतीचा जनक आहे.

अ) अॅरिस्टॉटल	ब) बेकन
क) चार्ल्स डार्विन	ड) कोरे
- ३) कृती संशोधनाचे विशिष्ट वैशिष्ट्य ——— आहे.

अ) फक्त शिक्षक करतात	ब) फक्त विद्यार्थी करतात
क) पालक करतात	ड) वरील सर्व
- ४) ——— हे नियोजन, संरचना व संपूर्ण संशोधनाची रूपरेषा असते.

अ) संशोधन प्रबंध	ब) संशोधन अहवाल
क) संशोधन आराखडा	ड) संशोधन संरचना
- ५) प्रायोगिक संशोधनाचे ——— हे वैशिष्ट्य आहे.

अ) तोतयेगिरी	ब) निरीक्षण
क) आवृत्ती	ड) नियंत्रण
- ६) विशिष्ट मानवी समाजाचा वर्णनात्मक अभ्यास ——— मध्ये केला जातो.

अ) मानववंश विज्ञान	ब) व्यष्टी अध्ययन
क) घटना शास्त्र	ड) यापैकी नाही
- ७) खालीलपैकी असंभव्यता नमुना निवड पद्धतीतील ——— ही एक पद्धत आहे.

अ) क्लस्टर नमुना निवड	ब) पद्धतशीर नमुना निवड
क) स्तरीकृत नमुना निवड	ड) कोटा नमुना निवड

- ८) मुलाखत हा ——— चा प्रकार आहे.
 अ) संशोधन पद्धती
 ब) संशोधन साधन
 क) संशोधन प्रकार
 ड) वरील सर्व
- ९) वैज्ञानिक/शास्त्रीय संशोधनाचे ——— हे मुख्य वैशिष्ट्य आहे.
 अ) प्रायोगिक संशोधन
 ब) ऐतिहासिक संशोधन
 क) अनुभोजन्य संशोधन
 ड) सैद्धांतिक संशोधन
- १०) ——— हे चलाचे प्रकार आहेत.
 अ) आश्रयी
 ब) स्वाश्रयी
 क) अ आणि ब
 ड) यापैकी नाही

- प्र.२ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. १०
 अ) ज्ञान निर्मितीचे स्रोत स्पष्ट करा.
 ब) गुणात्मक संशोधनाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- प्र.३ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. १०
 अ) प्रायोगिक संशोधन पद्धतीची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
 ब) जनसंख्या आणि नमुन्याचा आकार या संकल्पना स्पष्ट करा.
- प्र.४ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) संशोधनाचे प्रकार सांगून संशोधन आराखड्याचे घटक स्पष्ट करा.
 ब) प्रायोगिक संशोधन म्हणजे काय? प्रायोगिक संशोधनाच्या अभिकल्पाचे प्रकार लिहा.
- प्र.५ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) संशोधन म्हणजे काय? वर्णनात्मक संशोधन पद्धती सविस्तर स्पष्ट करा.
 ब) नमुना निवड म्हणजे काय? नमुना निवडीची विविध तंत्रे स्पष्ट करा.
- प्र.६ टिपा लिहा. (कोणत्याही चार) २०
 अ) दुय्यम माहितीचे स्रोत
 ब) गुणात्मक संशोधनाची नीती तत्त्वे
 क) ऐतिहासिक संशोधनाच्या पायऱ्या
 ड) शैक्षणिक संशोधनाची क्षेत्रे
 इ) प्रश्नावलीचे प्रकार व वैशिष्ट्ये

Seat No.	
----------	--

Set	P
-----	---

**M.Ed. (Semester - I) (New) (CBCS) Examination:
March/April – 2026
Introduction to Research Method (MED0104)**

Day & Date: Friday, 24-04-2026
Time: 03:00 PM To 06:00 PM

Max. Marks: 80

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative from the options. 10

- 1) Descriptive research is _____ type of research.
  - a) Applied
  - b) Analytical
  - c) Fundamental
  - d) Ex-post facto
- 2) _____ was the father of scientific method.
  - a) Aristotle
  - b) Beckon
  - c) Charles Darvin
  - d) Korey
- 3) Distinguished features of action research are _____.
  - a) only teachers conduct
  - b) only students conduct
  - c) parent conduct
  - d) all above
- 4) _____ is plan, structure of strategies of investigation conceived as to obtain answer to research question.
  - a) research thesis
  - b) research report
  - c) research proposal
  - d) research structure
- 5) _____ is the main characteristic of experimental research.
  - a) Manipulation
  - b) Observation
  - c) Reptation
  - d) Control
- 6) _____ is the descriptive study of a particular human society.
  - a) Ethnography
  - b) Case Study
  - c) Phenomenology
  - d) None of these
- 7) _____ is the following, probability sampling is one of the methods.
  - a) Cluster Sampling
  - b) Systematic Sampling
  - c) Stratified Sampling
  - d) Quota Sampling
- 8) Interview is the type of _____.
  - a) Research Method
  - b) Research tool
  - c) Research type
  - d) All Above
- 9) The main characteristics of scientific research is _____.
  - a) Experimental Research
  - b) Historical Research
  - c) Empirical Research
  - d) Theoretical Research

- ७) इस्लामी परंपरेनुसार 'मकतब' मध्ये ——— प्रकारचे शिक्षण दिले जाते.
 अ) धार्मिक शिक्षण
 ब) नैतिक शिक्षण
 क) अ व ब दोन्ही
 ड) धार्मिक, नैतिक आणि प्राथमिक शिक्षण
- ८) ——— म्हणजे आपल्या अखिल अनुभवांचा अन्वय आणि अर्थ लावण्याचा आटोकाट प्रयत्न होय.
 अ) शिक्षण
 ब) तत्वज्ञान
 क) शैक्षणिक तत्वज्ञान
 ड) शिक्षणाचे तत्वज्ञान
- ९) लॅबोरेटरी स्कूल ची स्थापना ——— यांनी केली.
 अ) म. गांधीजी
 ब) जॉन ड्युई
 क) प्लेटो
 ड) रविंद्रनाथ टागोर
- १०) तार्किक अनुभववाद ही तत्वज्ञानाची ——— ही अध्ययन कार्यनीती आहे.
 अ) तार्किक विश्लेषण
 ब) सकारात्मक सापेक्षतावाद
 क) तार्किक समन्वय
 ड) प्रकल्प

- प्र.२ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा.
 अ) शैक्षणिक तत्वज्ञानाचा अर्थ सांगून कार्ये स्पष्ट करा. ०५
 ब) तत्वज्ञानाची आधुनिक संकल्पना म्हणून तार्किक प्रत्यक्षतावाद स्पष्ट करा. ०५
- प्र.३ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा.
 अ) रविंद्रनाथ टागोर आणि प्लेटो यांच्या शैक्षणिक विचारांची तुलना करा. ०५
 ब) मूल्यांचे विविध प्रकार स्पष्ट करा. ०५
- प्र.४ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) जॉन ड्युई यांच्या शैक्षणिक विचारांचे चिकित्सक विश्लेषण करा.
 ब) वैदिक आणि बौद्ध तत्वज्ञानाचे चिकित्सक परीक्षण करा.
- प्र.५ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) मूल्ये म्हणजे काय? भारतीय संविधानातील राष्ट्रीय मूल्य रूजवूणुकीतील शिक्षकाची भूमिका विषद करा.
 ब) शिक्षणाच्या संदर्भाने तत्वज्ञानाच्या विविध शाखांची सोदाहरण चर्चा करा.

प्र.६ टिपा लिहा. (कोणत्याही चार)

अ) ज्ञानप्राप्तीच्या पद्धती

ब) अस्तित्त्ववाद

क) महात्मा गांधीजींच्या मते शिक्षणाची ध्येये आणि अभ्यासक्रम

ड) 'आधुनिक मानवतावाद : एक तत्वज्ञान' स्पष्ट करा.

इ) शैक्षणिक तत्वज्ञानाची गरज

Seat No.	
-------------	--

Set	P
-----	---

**M.Ed. (Semester - II) (New) (CBCS) Examination:
March/April - 2026
Philosophy of Education (MED0201)**

Day & Date: Thursday, 16-04-2026
Time: 03:00 PM To 06:00 PM

Max. Marks: 80

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative.

10

- 1) According to John Dewey, Education is not the acquisition of _____.
  - a) Habits
  - b) Knowledge
  - c) Attitudes
  - d) Behavior Patterns
- 2) In Indian tradition _____ word is used for 'philosophy'.
  - a) Yoga
  - b) Shashtra
  - c) Mimansa
  - d) Darshan
- 3) Belief on creative knowledge is the assumption of _____.
  - a) Existentialism
  - b) Reconstructionism
  - c) Essentialism
  - d) Positive Relativism
- 4) 'Value is something that we consider good' is the opinion of _____.
  - a) Rock
  - b) Henry Jules
  - c) Irawati Karve
  - d) N. G. Pawar
- 5) The meaning of 'Samyak Knowledge' in the *Triratna* of Jainism is _____.
  - a) Belief in Tirthankaras
  - b) Attending Kaivalya Knowledge through Samyak Character.
  - c) Correct knowledge of Jainism and philosophy.
  - d) Attending Moksha through Kaivalya Knowledge.
- 6) According to the _____ Education is giving to the body and soul, all perfection of which they are susceptible.
  - a) M. Gandhiji
  - b) John Dewey
  - c) Plato
  - d) Rock
- 7) As per Islamic tradition _____ kind of education is imparted in 'Maktab'.
  - a) Religious Education
  - b) Moral Education
  - c) Both a & b
  - d) Religious, Moral and Primary Education

- 8) 'A study of experience as whole, or of a portion of experience in relation of the whole' means _____.
a) Education
b) Philosophy
c) Educational Philosophy
d) Philosophy of Education
- 9) Establishment of Laboratory School by _____.
a) M. Gandhiji
b) John Dewey
c) Plato
d) Rabindranath Tagore
- 10) Logical Empiricism is _____ learning strategy in philosophy.
a) Logical Analysis
b) Positive Relativism
c) Logical Coordination
d) Project

Q.2 Short Answer Type Questions.

- a) Explain the meaning and functions of philosophy of education. **05**
b) Explain the Logical empiricism as modern concept of philosophy. **05**

Q.3 Short Answer Type Questions.

- a) Compare the educational thoughts of Rabindranath Tagore and Plato. **05**
b) Explain the various types of Values. **05**

Q.4 Answer the following questions. (Any One)

- a) Illustrate the critical analysis educational thoughts of John Dewey. **15**
b) Write the critical analysis of Vedic and Buddhist philosophy.

Q.5 Answer the following questions. (Any One)

- a) What is meant by Values? Explain the role of teacher for inculcation of national values in Indian constitutions. **15**
b) Discuss the various branches of philosophy with reference to education with example.

Q.6 Write Short Notes. (Any Four)

- a) Methods of Acquiring Knowledge
b) Existentialism
c) Aims of Education and curriculum according to M. K. Gandhi
d) 'Modern Humanism as a philosophy' Explain it. **20**
e) Need of Philosophy of Education

- ७) 'खाजगी शिक्षणासंबंधी पाठ्यपुस्तकांची विक्री' हे ——— संबंधित एक उदाहरण आहे.
 अ) उदारीकरण
 ब) जागतिकीकरण
 क) खाजगीकरण
 ड) सामाजिकरण
- ८) पत्राद्वारा शिक्षण हा ——— शिक्षणाचाच एक मार्ग आहे.
 अ) वंचितांच्या
 ब) निरंतर
 क) शांतता
 ड) समान
- ९) जागतिक शांतता प्रस्थापित करणे हे ——— चे प्रमुख उद्दिष्ट आहे.
 अ) जागतिक आरोग्य संघटना
 ब) जागतिक व्यापार संघटना
 क) संयुक्त राष्ट्र संघटना
 ड) वरील सर्व
- १०) 'शिक्षणाचे समाजशास्त्र' ही संकल्पना प्रथम ——— यांनी मांडली.
 अ) एलवुड
 ब) स्मिथ
 क) ब्राऊन
 ड) आर.सी. अँजेल

- प्र.२ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. १०
 अ) जागतिकीकरणाचा शिक्षणातील आधुनिक दृष्टीकोनांवर कसा प्रभाव पडला आहे ते दोन उदाहरणे देऊन स्पष्ट करा.
 ब) 'शिक्षणातील समानता विरुद्ध समता' स्पष्ट करा.
- प्र.३ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. १०
 अ) आंतरराष्ट्रीय सामाजस्यासाठी शिक्षणाची भूमिका स्पष्ट करा.
 ब) 'शिक्षण ही एक सामाजिक प्रणाली आहे' स्पष्ट करा.
- प्र.४ खालील प्रश्नाचे थोडक्यात उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) सामाजिकरण म्हणजे काय, सामाजिक अंतरक्रियेचे प्रकार सांगून सामाजिक परिवर्तनातील शिक्षकांची भूमिका स्पष्ट करा.
 ब) भारतीय समाजातील शिक्षणाची आव्हाने कोणकोणती आहेत ते सांगून सामाजिकदृष्ट्या दुर्लक्षित घटकांच्या संदर्भाने शिक्षणातील असमानतेच्या समस्यांची चर्चा करा.
- प्र.५ खालील प्रश्नाचे थोडक्यात उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) शांतता शिक्षणाचे तत्वज्ञान सांगून शांतता शिक्षणाचे प्रकार स्पष्ट करा.
 ब) शिक्षणातील आधुनिक पैलू कोणते? निरंतर शिक्षणाची गरज, महत्त्व आणि उद्दिष्टे लिहा.

- प्र.६ टिपा लिहा. (कोणत्याही चार)
- अ) शांततेसाठी शिक्षण
  - ब) शैक्षणिक समाजशास्त्राचे स्वरूप
  - क) बहुसांस्कृतिक समाजासाठी शिक्षण
  - ड) वंचितांचे शिक्षण
  - इ) शिक्षणाचे खाजगीकरण

Seat No.	
----------	--

Set	P
-----	---

**M.Ed. (Semester - II) (New) (CBCS) Examination:
March/April - 2026
Sociology of Education (MED0202)**

Day & Date: Saturday, 18-04-2026
Time: 03:00 PM To 06:00 PM

Max. Marks: 80

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative.

10

- 1) Father of Educational Sociology is _____.
  - a) Jamesburg
  - b) Ottawa
  - c) George Paine
  - d) August Comte
- 2) _____ are the International manifesto of human rights.
  - a) 28 Rights And 2 Duties
  - b) 2 Rights And 28 Duties
  - c) 30 Human Rights
  - d) None of these
- 3) The Teacher has been called an 'organizer' by _____.
  - a) Brown
  - b) Evan Elich
  - c) Paulo Friere
  - d) August Camte
- 4) An important objective of socialization is _____.
  - a) Instilling Discipline
  - b) Group membership
  - c) Educating
  - d) Inculcating values
- 5) Section 29 deals with the protection of _____.
  - a) Religious
  - b) Minorities
  - c) Free and Compulsory Education For all
  - d) Women's
- 6) In the following 'Women's education' is an example of _____.
  - a) Social System
  - b) Socialization
  - c) Social Mobility
  - d) Social Change
- 7) 'Sale of textbooks related to private education' is an example of _____.
  - a) Liberalization
  - b) Globalization
  - c) Privatization
  - d) Socialization
- 8) Education through correspondence is a way of _____ education.
  - a) Disadvantages
  - b) Continuous
  - c) Peace
  - d) Equality

Seat No.	
-------------	--

Set	P
-----	---

एम.एड. (सत्र – II) (नवीन) (CBCS) परीक्षा: मार्च/एप्रिल – २०२६
Curriculum Studies (MED0203)

वार, दिनांक : मंगळवार, २१-०४-२०२६
वेळ: दुपारी ०३:०० ते ०६:००

कमाल गुण: ८०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

- प्र.१ खालील दिलेले योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा. १०
- १) उद्दिष्टे, आशय आणि मूल्यमापन हे ——— चे घटक आहेत.
अ) प्रतिमाने
ब) अभ्यासक्रम
क) तत्वे
ड) उपगम
- २) अभ्यासक्रम विकसनाचे ——— हे प्रतिमान १९६२ मध्ये मांडले.
अ) वाइल्स, बॉन्डी
ब) टायलर
क) हिल्डा टाबा
ड) निकोलस व निकोलस
- ३) एकात्मिक अध्ययन अनुभूती या ——— शी संबंधित आहेत.
अ) शान्तिकेंद्रित मूल्ये
ब) कार्य अनुभूती
क) अक्षम मुलांच्या गरजा व आरोग्य
ड) वरील सर्व
- ४) अभ्यासक्रमाचा दृष्टीकोन ——— हा आहे.
अ) विषय केंद्रित
ब) अध्ययनार्थी केंद्रित
क) समाज केंद्रित
ड) वरील सर्व
- ५) ——— हा अभ्यासक्रम रचनेचा निकष आहे.
अ) लवचिकता
ब) उपयुक्तता
क) दोन्ही अ आणि ब
ड) यापैकी नाही
- ६) अभ्यासक्रम विकसनाचे वाइल्स आणि बॉन्डी यांचे प्रतिमान ——— साली विकसित करण्यात आले.
अ) १९८९
ब) १९९८
क) १९९२
ड) १९८२

- ७) माध्यमिक शालेय स्तरावर अध्ययन अनुभव ——— प्रकारचा असतो.
 अ) तार्किक ब) संकल्पनात्मक
 क) दोन्ही अ आणि ब ड) यापैकी नाही
- ८) समाजकेंद्रित अभ्यासक्रमाचे ——— हे महत्वाचे अंग आहे.
 अ) सराव ब) उजळणी
 क) गटकार्य ड) पर्यवेक्षित अभ्यास
- ९) निसर्गवादाचा अभ्यासक्रमावरील प्रभाव अभ्यासक्रमाचा ——— आधार दर्शवतो.
 अ) तात्विक ब) मानसशास्त्रीय
 क) आदर्शवादी ड) सामाजिक
- १०) विषयकेंद्रित अभ्यासक्रमाचे प्रमुख वैशिष्ट्य ——— हे आहे.
 अ) शिक्षक ब) विशिष्ट कौशल्याचा अभ्यास
 क) दोन्ही अ आणि ब ड) यापैकी नाही

- प्र.२ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. १०
 अ) अभ्यासक्रमाचे घटक स्पष्ट करा.
 ब) मानवतावादी अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे व महत्व स्पष्ट करा.
- प्र.३ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. १०
 अ) अभ्यासक्रम विकसनाचे हिल्डा टाबाचे प्रतिमान स्पष्ट करा.
 ब) अध्ययन अनुभवाचे एकात्मीकरण थोडक्यात लिहा.
- प्र.४ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) अभ्यासक्रमाचा अर्थ स्पष्ट करा व अभ्यासक्रमाचे तात्विक, आदर्शवादी आधार स्पष्ट करा.
 ब) अभ्यासक्रमाचे कोणतेही तीन दृष्टीकोन उदाहरणासह स्पष्ट करा.
- प्र.५ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) गरजांचे पृथःकरण, उद्दिष्टांची व अध्ययन अनुभवाची निवड या मुद्द्यांना अनुसरून अभ्यासक्रम विकसनाचे व्यावसायिक/प्रशिक्षण प्रतिमान स्पष्ट करा.
 ब) पर्यावरण विषयक ज्ञान व चिंता विद्यार्थ्यांमध्ये शालेय विषयांमधून निर्माण होण्यासाठी तुम्ही कोणत्या प्रकारचे अध्ययन अनुभव द्याल.
- प्र.६ टिपा लिहा. (कोणत्याही चार) २०
 अ) अभ्यासक्रमाचे निर्धारक
 ब) केंद्रित अभ्यासक्रमाचे स्वरूप
 क) अभ्यासक्रम विकसनातील समस्या
 ड) आंतरविद्याशाखीय अध्ययन अनुभव
 इ) संस्कृती संवर्धनात अभ्यासक्रमाची भूमिका

- 9) The impact of naturalism on the curriculum shows the _____ basis of curriculum.
- a) philosophical
  - b) psychological
  - c) ideological
  - d) social
- 10) Main characteristic of subject centred curriculum is _____.
- a) teacher
  - b) drill of particular skill
  - c) both a and b
  - d) None of these

Q.2 Answer the following questions. 10

- a) Explain the components of curriculum.
- b) Write the objectives and significance of humanistic curriculum.

Q.3 Answer the following questions. 10

- a) Explain Hilda Taba's curriculum development model.
- b) Write the integration of learning experience in brief.

Q.4 Answer the following questions. (Any One) 15

- a) Explain meaning of curriculum and the philosophical, ideological basis of curriculum.
- b) Explain any three approaches to curriculum with suitable examples.

Q.5 Answer the following questions. (Any One) 15

- a) Explain the Vocational/ Training Model of curriculum development with special reference to analysis of needs, selection of objectives and learning experiences.
- b) What type of learning experiences you will give to the students for infusion of an Environment related knowledge and concerns through the school subjects?

Q.6 Write Short Notes. (Any Four) 20

- a) Determinants of curriculum
- b) Nature of centralized curriculum
- c) Issues in curriculum development
- d) Interdisciplinary learning experiences
- e) Role of curriculum in preservation of culture

Seat No.	
-------------	--

Set P

एम.एड. (सत्र - II) (नवीन) (CBCS) परीक्षा: मार्च / एप्रिल - २०२६
Teacher Education - I (MED0204)

वार, दिनांक: गुरुवार, २३-०४-२०२६
वेळ: दुपारी ०३:०० ते ०६:००

कमाल गुण: ८०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.१ खालील योग्य पर्याय निवडा.

१०

- १) शिक्षणात विद्यार्थ्यांसाठी शिक्षकाची भूमिका ---- असते.
अ) मार्गदर्शन करणे   ब) प्रेरणा देणे
क) मदत करणे   ड) वरील सर्व
- २) अध्यापन कौशल्याचा विकास करणे ---- शिक्षक-शिक्षणाचे उद्दिष्टे आहे.
अ) सेवांतर्गत   ब) सेवापूर्व
क) निवृत्त   ड) यापैकी नाही
- ३) एनसीटीई चे मुख्यालय ---- शहरात आहे.
अ) न्यु दिल्ली   ब) मुंबई
क) पुणे   ड) वरील सर्व
- ४) ---- व्यक्ति म्हणजे पारंपारिक शाळा वयापेक्षा जास्त असतो.
अ) शालेय अध्ययनार्थी   ब) प्रौढ अध्ययनार्थी
क) शिक्षक   ड) वरील सर्व
- ५) सेवांतर्गत शिक्षक-शिक्षणाचा हेतू ---- आहे.
अ) अद्ययावत ज्ञान   ब) अद्ययावत कौशल्य
क) अ आणि ब   ड) यापैकी नाही
- ६) गटकार्याला चालना देणे ---- उद्दिष्ट आहे.
अ) स्वयंअध्ययन   ब) सहयोगी
क) अ आणि ब   ड) यापैकी नाही
- ७) शिक्षक-शिक्षणाचे घटक ---- आहे.
अ) मूलभूत कोर्स   ब) अध्यापन पध्दती
क) आंतरवासिता   ड) वरील सर्व

- ८) ——— सेवांतर्गत शिक्षक—शिक्षणातील समस्या आहे.
 अ) योग्य नियोजनाचा अभाव   ब) कालबाह्य आशय
 क) कमी कालावधी   ड) वरील सर्व
- ९) शिक्षकांचे ज्ञान अद्ययावत करणे म्हणजे ——— शिक्षक—शिक्षण होय.
 अ) सेवांतर्गत   ब) सेवापूर्व
 क) अ आणि ब   ड) यापैकी नाही
- १०) विषयज्ञान हे ——— विकासाचे क्षेत्र आहे.
 अ) मूल्यमापन विकास   ब) अभ्यासक्रम विकास
 क) व्यावसायिक विकास   ड) यापैकी नाही

- प्र.२ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. १०
 अ) सहयोगी उपागमाचे स्वरूप स्पष्ट करा.
 ब) शालेय अनुभवाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- प्र.३ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. १०
 अ) कार्यशाळेचे उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
 ब) सेवांतर्गत शिक्षक—शिक्षणातील समस्या स्पष्ट करा.
- प्र.४ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) सेवापूर्व शिक्षक—शिक्षणाचे उद्दिष्टे, स्वरूप व व्याप्ती स्पष्ट करा.
 ब) मूलभूत कोर्सचे कोणतेही दोन उपागम स्पष्ट करा.
- प्र.५ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) सेवांतर्गत शिक्षक—शिक्षण कार्यक्रमातील कोणतेही तीन प्रकार स्पष्ट करा.
 ब) सेवांतर्गत शिक्षणाचे नियोजन व प्रभावी सेवांतर्गत शिक्षक शिक्षण कार्यक्रम स्पष्ट करा.
- प्र.६ टिपा लिहा. (कोणत्याही चार) २०
 अ) शिक्षकाचे कार्य
 ब) एनसीटीईचे स्वरूप
 क) शिक्षक—शिक्षणाचे घटक
 ड) व्यावसायिक शिक्षक—शिक्षणाची क्षेत्रे
 इ) शालेय आंतरवासिता उपक्रम

Seat No.	
----------	--

Set	P
-----	---

एम.एड. (सत्र – III) (नवीन) (CBCS) परीक्षा: मार्च/एप्रिल— २०२६
Advance Research Method (MED0301)

वार, दिनांक: शुक्रवार, १७-०४-२०२६
वेळ: सकाळी ०९:०० ते १२:००

कमाल गुण: ८०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

- प्र.१ खालील योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा. १०
- १) केंद्रीय प्रवृत्तीचे परिमाण ——— हे नाही.
अ) मध्यमान ब) मध्यांक
क) श्रेणी ड) बहुलक
  - २) संशोधन आराखडा लेखनासाठी सामान्यपणे ——— काळाची भाषा वापरली जाते.
अ) वर्तमान ब) भुतकाळ
क) भविष्यकाळ ड) साधा भुतकाळ
  - ३) खालीलपैकी कोणते सॉफ्टवेअर गुणात्मक डेटा विश्लेषणासाठी ——— वापरले जाते.
अ) एस.पी.एस.एस. ब) आर
क) एनव्हिडो ड) एक्सेल
  - ४) खालीलपैकी कोणती आधुनिक संशोधन पद्धती गुणात्मक माहिती गोळा करण्यासाठी वापरली जाते?
अ) सर्वेक्षण ब) प्रायोगिक
क) मुलाखत ड) संख्यात्मक विश्लेषण
  - ५) संशोधन अहवालाचे मुख्य विभाग ——— आहेत.
अ) तीन ब) चार
क) दोन ड) पाच
  - ६) काय स्केअर ——— प्रकारची चाचणी आहे.
अ) परिमितीय ब) अपरिमितीय
क) दोन्ही ड) यापैकी नाही

- ७) सांख्यिकीय सामग्रीचे उभ्या स्तंभात आणि आडव्या ओळीमध्ये पद्धतशीर सादरीकरणाला ——— म्हणतात.
 अ) आकृती ब) आलेख
 क) नकाशा ड) सारणी
- ८) 0.0५ या सार्थकता स्तरापेक्षा ——— हा सार्थकता स्तर जास्त अचूक आहे.
 अ) 0.१ ब) 0.0१
 क) 0.५ ड) 0.२
- ९) शुन्य परिकल्पना दर्शविण्यासाठी ——— चिन्ह वापरले जाते.
 अ) H ब) H'
 क) H₀ ड) H₁
- १०) सामग्रीचा ——— हा प्रकार आहे.
 अ) नामांकन ब) क्रमांकन
 क) आंतर ड) वरील सर्व

- प्र.२ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. १०
 अ) परिमितीय व अपरिमितीय चाचणीतील फरक लिहा.
 ब) केंद्रीय प्रवृत्तीची परिमाणे स्पष्ट करा.
- प्र.३ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. १०
 अ) स्पिररमनची सहसंबंध पद्धत स्पष्ट करा.
 ब) काय स्ववेअर चाचणीची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- प्र.४ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) संशोधन अहवालातील प्रकरणाची नावे लिहा व प्रत्येक प्रकरणात समाविष्ट मुद्दे लिहा.
 ब) संशोधन अहवाल तयार करताना संगणकाचा उपयोग सविस्तर स्पष्ट करा.
- प्र.५ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) सहसंबंध म्हणजे काय? पियरसन यांची सहसंबंध श्रेणी स्पष्ट करा.
 ब) संदर्भ विश्लेषण, पुष्टीकरण आणि विश्वासाहता स्थापिक करण्याची संकल्पना स्पष्ट करा.
- प्र.६ टिपा लिहा. (कोणतेही चार) २०
 अ) आलेखाचे प्रकार
 ब) माहिती संक्षिप्तिकरण
 क) नामांकन शलाका
 ड) चाचणीचे उपयोग
 इ) संशोधन अहवालाचे मूल्यमापन

Seat No.	
-----------------	--

Set	P
------------	----------

**M.Ed. (Semester - III) (New) (CBCS) Examination:
March/April – 2026
Advance Research Method (MED0301)**

Day & Date: Friday, 17-04-2026
Time: 09:00 AM To 12:00 PM

Max. Marks: 80

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative from the options. 10

- 1) _____ is not a measure of central tendency.
  - a) Mean
  - b) Median
  - c) Rank
  - d) Mode
- 2) Writing Research Proposal generally _____ tense language used.
  - a) Present
  - b) Past
  - c) Future
  - d) Simple Present
- 3) Which of the following software is used for qualitative data analysis?
  - a) SPSS
  - b) R
  - c) Nvivo
  - d) Excel
- 4) Which of the following modern research methods is used to collect qualitative data?
  - a) Survey
  - b) Experiment
  - c) Interview
  - d) Stastical analysis
- 5) _____ are the main sections of research report.
  - a) Three
  - b) Four
  - c) Two
  - d) Five
- 6) Chi square is _____ type of test.
  - a) Parametric
  - b) Nonparametric
  - c) Both
  - d) None of these
- 7) _____ is a systematic method of presenting stastically data in vertical column and horizontal rows.
  - a) A figure
  - b) A Graph
  - c) A Map
  - d) A table
- 8) _____ level of significance is more accurate than the 0.05 level.
  - a) 0.1
  - b) 0.01
  - c) 0.5
  - d) 0.2

- 9) The symbol used for Null Hypothesis is _____.
- a) H
  - b) H^1
  - c) H_0
  - d) H_1
- 10) _____ is a data type.
- a) Nominal
  - b) Ordinal
  - c) Interval
  - d) All above

- Q.2 Answer the following questions. 10**
- a) Write difference between parametric and Non-Parametric test.
  - b) Explain the measures of central tendencies.
- Q.3 Answer the following questions. 10**
- a) Explain the spearman correlation method.
  - b) Explain the characteristics of Chi square test.
- Q.4 Answer the following questions. (Any One) 15**
- a) Write the names of the chapters of research report write the points included in every chapter.
  - b) Describe in detail the use of computer for preparing research report.
- Q.5 Answer the following question. (Any One) 15**
- a) What is meant by correlation? Explain the Pearson correlation.
  - b) Explain the concept of context analysis, corroboration and establishing credibility.
- Q.6 Write Short Notes. (Any Four) 20**
- a) Types of Graph
  - b) Data Reduction
  - c) Nominal Scale
  - d) Use of test
  - e) Evaluation of Research report

- ७) शिक्षक शिक्षण संशोधनात ——— संशोधन पद्धतीचा वापर केला जातो.
 अ) क्षेत्रीय पद्धत ब) प्रयोगशाळा पद्धत
 क) दोन्ही अ आणि ब ड) यापैकी नाही
- ८) शिक्षक कामगिरीचा मुख्य अर्थ ——— आहे.
 अ) वर्ग रचना
 ब) विद्यार्थी व अध्यापन यासंबंधी आत्मियता बाळगणे
 क) आर्थिक नियोजन
 ड) यापैकी नाही
- ९) जिल्हा स्तरावर शिक्षक प्रशिक्षणाचे नियोजन ——— करते.
 अ) एनसीटीई ब) एसीईआरटी
 क) डायट ड) निपा
- १०) उजाळा वर्ग ——— प्रकारचे प्रशिक्षण आहे.
 अ) सेवांतर्गत ब) सेवापूर्व
 क) अ आणि ब ड) यापैकी नाही

- प्र.२ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. १०
 अ) शिक्षक विकासावर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा.
 ब) आरएमएसए चा माध्यमिक शिक्षणावरील परिणाम लिहा.
- प्र.३ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. १०
 अ) संशोधनातील प्रयोगशाळा पद्धती व क्षेत्रीय पद्धती फरक स्पष्ट करा.
 ब) माध्यमिक शिक्षक शिक्षणात शाळा व समाजाची भागीदारी स्पष्ट करा.
- प्र.४ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) शिक्षक शिक्षणातील कोणत्याही दोन उपागमाची चर्चा करा.
 ब) भारतातील शिक्षक शिक्षण कार्यक्रमाच्या स्वरूप स्पष्ट करा.
- प्र.५ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) शिक्षकांच्या क्षमता, बांधलिकी आणि कामगिरीतील समस्या स्पष्ट करा.
 ब) शिक्षक शिक्षण कार्यक्रम म्हणजे काय? प्रभावी शिक्षक शिक्षण कार्यक्रमाची वैशिष्ट्ये लिहा.
- प्र.६ टिपा लिहा. (कोणत्याही चार) २०
 अ) डीपीईपी कार्य
 ब) सेवांतर्गत शिक्षक शिक्षणावर परिणाम करणारे घटक
 क) वर्ग निरीक्षण व्याप्ती व मर्यादा
 ड) विद्यापीठाशी निगडित शासकीय संस्था
 इ) सेवापूर्व शिक्षक शिक्षणाच्या गुणवत्तेवर परिणाम करणारे घटक

Seat No.	
-------------	--

Set	P
-----	---

**M.Ed. (Semester - III) (New) (CBCS) Examination:
March/April – 2026
Teacher Education - II (MED0302)**

Day & Date: Monday, 20-04-2026
Time: 09:00 AM To 12:00 PM

Max. Marks: 80

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative.

10

- 1) _____ is the main goal of teacher development.
  - a) Student discipline
  - b) Professional & Personal growth
  - c) Curriculum change
  - d) Salary increment

- 2) Co-operative learning is based on _____.
  - a) Teacher centered
  - b) Parent centered
  - c) Student centered
  - d) Community centered

- 3) _____ government scheme supports universal secondary education in India.
  - a) SCERT
  - b) RMSA
  - c) SSA
  - d) NCTE

- 4) The national curriculum framework for teacher education (2009) issued by _____.
  - a) NCERT
  - b) RMSA
  - c) SSA
  - d) NCTE

- 5) In service teacher education refers to _____.
  - a) Training before becoming a teacher
  - b) Training after retirement
  - c) Training while in teaching service
  - d) Training for nonteaching staff

- 6) School Experience is _____ teacher education program.
  - a) In-service teacher education
  - b) Pre-service teacher education
  - c) a & b
  - d) none of these

- 7) _____ methods are used in teacher education research.
  - a) Field
  - b) Laboratory
  - c) a & b
  - d) None of these

- 8) Main meaning of teacher commitment refer to _____.
a) classroom design
b) dedication towards teaching and students
c) financial planning
d) None of these
- 9) Teacher education training program on district level conducted by _____.
a) NCTE
b) SCERT
c) DIET
d) NIPEA
- 10) Orientation program is _____ training.
a) In-service teacher education
b) Pre-service teacher education
c) a & b
d) None of these

Q.2 Answer the following questions. 10

- a) Explain the factors affecting on teacher development.
b) Write the effect of RMSA on secondary education.

Q.3 Answer the following questions. 10

- a) Explain the difference between laboratory and field research Method.
b) Explain the role of school and society in secondary teacher education.

Q.4 Answer the following questions. (Any One) 15

- a) Discuss any two approaches of teacher education.
b) Explain the nature of teacher education in India.

Q.5 Answer the following questions. (Any One) 15

- a) Explain the problems of teachers competency, commitment and performance.
b) What is teacher education program and write characteristics of effective teacher education program.

Q.6 Write Short Notes. (Any Four) 20

- a) Functions of DPEP
b) Factors of affecting in-service teacher education program.
c) Classroom scope and limitations.
d) Government institutions related to university.
e) Factors affecting quality of pre-service teacher education program.

Seat No.	
----------	--

Set P

एम.एड्. (सत्र - III) (नवीन) (CBCS) परीक्षा: मार्च / एप्रिल – २०२६
Secondary School Level Status, Issues and Concerns (MED0305)

वार, दिनांक: बुधवार, २२-०४-२०२६
वेळ: सकाळी ०९:०० ते १२:००

कमाल गुण: ८०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.१ खालील योग्य पर्याय निवडा.

१०

- १) हावर्ड गार्डनर यांनी ---- ही उपपत्ती सांगितली आहे.
अ) बहुविध बुद्धिमत्ता   ब) सर्जनशीलता
क) व्यक्तिमत्त्व   ड) दृष्टिकोन
- २) बाल्यावस्था नंतरचा कालखंड म्हणजे ----.
अ) प्रौढावस्था   ब) पौगंडवस्था
क) अर्भक   ड) वरीलपैकी नाही
- ३) शैक्षणिक प्रक्षेपणाचा मुख्य उद्देश ---- आहे.
अ) विद्यार्थ्यांचा शिस्त तपासणे
ब) अभ्यासक्रम कमी करणे
क) शाळांची तुलना करणे
ड) भविष्यातील शैक्षणिक गरजा ओळखणे
- ४) माध्यमिक शिक्षणाच्या सार्वत्रिकीकरणासाठी ची ---- आहे.
अ) प्रवेश समस्या   ब) निष्पक्षपाती समस्या
क) लिंग असमानता   ड) वरील सर्व
- ५) माध्यमिक शिक्षण पूर्ण होण्यापूर्वी मुलाला शाळेतील कोणत्याही वर्गामधून काढून घेऊन पालकांनी त्याचे शाळेत येणे बंद करणे म्हणजे ---- होय.
अ) गळती   ब) स्थगत
क) गळती व स्थगन   ड) वरील सर्व
- ६) माध्यमिक शाळेतील विद्यार्थी संख्या ही ---- ची समस्या आहे.
अ) वर्ग व्यवस्थापन   ब) शाळा व्यवस्थापन
क) ग्राउंड व्यवस्थापन   ड) सूक्ष्म व्यवस्थापन

- ७) आयएएसईएस चे विस्तारित स्वरूप ——— आहे.
 अ) इन्स्टीट्युटस ऑफ ऍडव्हान्सड स्टडी इन एज्युकेशन
 ब) इन्स्टीट्युटस ऑफ ऍडव्हान्सड स्कूल इन एज्युकेशन
 क) इंटरनॅशनल ऍडव्हान्सड स्टडी इन एज्युकेशन
 ड) इंटरनॅशनल ऍडव्हान्स स्टडी इन एज्युकेशन
- ८) सातत्यपूर्ण, सर्वकष मूल्यमापन ही एक मूल्यनिर्धारण यांची प्रक्रिया म्हणून राबवावी असे ——— आराखड्यात सांगितले आहे.
 अ) नॅशनल करिक्युलम फ्रेमवर्क २००५
 ब) नॅशनल करिक्युलम फ्रेमवर्क २०००
 क) नॅशनल एज्युकेशनल पॉलिसी - १९८६
 ड) नॅशनल एज्युकेशनल पॉलिसी - १९६८
- ९) पिओए चे मुख्य ध्येय ——— आहे.
 अ) शिक्षकांची गुणवत्ता आणि प्रशिक्षण सुधारणे
 ब) ऑनलाइन शिक्षणाने शाळांची जागा घेणे
 क) शिक्षकांचे वेतन कमी करणे
 ड) शिक्षक परीक्षा रद्द करणे
- १०) पोर्टफोलियो मूल्यांकनाचा ——— हा उद्देश आहे.
 अ) विद्यार्थ्यांना त्यांच्या शिक्षणावर चिंतन करण्याची संधी उपलब्ध करून देणे
 ब) स्वतःचे मूल्यांकन करण्यासाठी
 क) संकल्पनांच्या सखोल आकलनासाठी
 ड) वरील सर्व

प्र.२ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

- अ) शालेय अनुभवाचे तुम्ही कोणत्या मुद्यांच्या आधारे मूल्यमापन कराल? ०५
 ब) सेवापूर्व शिक्षक शिक्षणाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा. ०५

प्र.३ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

- अ) माध्यमिक स्तरावरील पर्यायी शालेय शिक्षणाच्या समस्या स्पष्ट करा. ०५
 ब) किशोरवयीन मुलांच्या अध्ययन-अध्यापनाची प्रक्रिया स्पष्ट करा. ०५

प्र.४ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक)

- अ) माध्यमिक शिक्षणाची स्थिती स्पष्ट करा आणि शैक्षणिक प्रक्षेपणाचा अर्थ सांगा. १५
 ब) मुली, वंचित आणि दिव्यांग मुलांच्या शिक्षणात येणाऱ्या समस्या स्पष्ट करा.

- प्र.५ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
- अ) शिक्षक-शिक्षणा संबंधित विविध आयोग आणि समित्यांच्या शिफारशी स्पष्ट करा.
- ब) माध्यमिक स्तरावर एमआयएस स्कूल मॅपिंगची रचना उदाहरणासह स्पष्ट करा.
- प्र.६ टिपा लिहा. (कोणत्याही चार) २०
- अ) मानक संदर्भ आणि निकष संदर्भ मूल्यमापन
- ब) सिटीईचे कार्ये
- क) वर्गातील समस्या
- ड) शिक्षणातील एकात्मिक आणि विषय-विशिष्ट प्रवाहांची संकल्पना
- इ) सेवापूर्व आणि सेवांतर्गत शिक्षक शिक्षणातील एनसीटीईची भूमिका

Seat No.	
-----------------	--

Set	P
------------	----------

**M.Ed. (Semester - III) (New) (CBCS) Examination:
March/April – 2026**

Secondary School Level Status, Issues and Concerns (MED0305)

Day & Date: Wednesday, 22-04-2026
Time: 09:00 AM To 12:00 PM

Max. Marks: 80

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative from the options. 10

- 1) Harvard Gardner stated the theory of _____.
 a) Multiple intelligence   b) Creativity
 c) Personality   d) Attitude
- 2) The period after childhood is called _____.
 a) Adulthood   b) Adolescence
 c) Infant   d) None of the above
- 3) The main purpose of educational projection is to _____.
 a) Check student discipline
 b) Reduce syllabus
 c) Compare schools
 d) Estimate future educational needs
- 4) Problems of Universal secondary education is _____.
 a) Problems of access   b) Problems of equity
 c) Gender inequality   d) Above all
- 5) _____ we mean Premature withdrawal of children from school at any stage before the completion of the Secondary course.
 a) Dropout   b) Stagnation
 c) Dropout and Stagnation   d) Above all
- 6) _____ Is the problem related to student intake in Secondary School Education.
 a) Classroom management   b) School management
 c) Ground management   d) Micromanagement
- 7) The full form of IASEs is _____.
 a) Institutes of advanced study in education
 b) Institutes of advanced school in education
 c) International advanced study in education
 d) International advance study in education

- 8) Continuous, comprehensive evaluation is a process of assessments mandated by _____ framework.
- National curriculum Framework 2005
  - National curriculum Framework 2000
  - National Educational Policy 1986
  - National Educational Policy 1968
- 9) The main goal of POA is _____.
- Improve teacher quality and training
  - Replace schools with online education
  - Reduce teacher salaries
  - Remove teacher exams
- 10) _____ is the purpose of portfolio assessment.
- Provides an opportunity for a student to reflect on their learning
  - to self-assess
  - to formulate a deeper understanding of the concepts
  - Above all

Q.2 Answer the following questions.

- What basis would you evaluate the school experience? **05**
- Explain the objectives of Pre - Service Teacher Education. **05**

Q.3 Answer the following questions.

- Explain the problems of alternative schooling at the secondary level. **05**
- State the process of teaching-learning of adolescent. **05**

Q.4 Answer the following questions. (Any One)**15**

- Explain the Status of Secondary Education and state the meaning of Educational Projection.
- Explain the Problems of education for girls, disadvantaged and differently abled children and show learners.

Q.5 Answer the following questions. (Any One)**15**

- Explain the recommendations of various commissions and committees concerning teacher education system.
- Explain the design of MIS School Mapping at Secondary Level with example.

Q.6 Write Short Notes. (Any Four)**20**

- Norm referenced and criterion reference evaluation
- Functions of CTE
- Classroom problems
- Concept of integrated and subject-specific streams in education
- Role of NCTE in pre-service and in-service teacher education

- ८) अभ्यासक्रमाच्या दरम्यान केले जाणारे मूल्यमापन म्हणजे ———.
- अ) साकारिक मूल्यमापन   ब) निदानात्मक मूल्यमापन
क) आकारिक मूल्यमापन   ड) यापैकी नाही
- ९) एनसीएफ चे पूर्ण रूप ———.
- अ) राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा   ब) राष्ट्रीय फ्रेमवर्क परिषद
क) राष्ट्रीय केंद्र आराखडा   ड) यापैकी नाही
- १०) माध्यमिक शिक्षणात ——— आधारप्रणालीचा उपयोग होतो.
- अ) टेलिकॉन्फरसिंग   ब) इंटरअॅक्टिव्ह टेक्नॉलॉजी
क) अ) आणि ब)   ड) यापैकी नाही

- प्र.२ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. १०
- अ) सेवांतर्गत शिक्षक—शिक्षणाचे प्रकार स्पष्ट करा.
ब) माध्यमिक स्तरावर भाषा अभ्यासक्रम अंमलबजावणी प्रक्रिया स्पष्ट करा.
- प्र.३ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. १०
- अ) आकारिक मूल्यमापनाचे प्रकार लिहा.
ब) सेवांतर्गत शिक्षक—शिक्षण कार्यक्रमातील समस्या स्पष्ट करा.
- प्र.४ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
- अ) अभ्यासक्रमाची संकल्पना लिहा आणि त्याचे घटक व तत्त्वे स्पष्ट करा.
ब) सेवापूर्व शिक्षक—शिक्षण कार्यक्रमाचे स्वरूप स्पष्ट करा.
- प्र.५ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
- अ) माध्यमिक शिक्षणातील कोणत्याही आधार प्रणाली स्पष्ट करा.
ब) माध्यमिक स्तरावर विज्ञान व गणित अभ्यासक्रम अंमलबजावणी प्रक्रिया स्पष्ट करा.
- प्र.६ टिपा लिहा. (कोणत्याही चार) २०
- अ) अध्ययन अनुभव
इ) साकारिक मूल्यमापन
क) एज्युसॅट
ड) माध्यमिक शिक्षणातील संशोधन क्षेत्रे
इ) शालेय अनुभवातील उपक्रम

- 9) Full Form of NCF _____.
a) National Curriculum Framework
b) National Council of Framework
c) National Center Framework
d) None of them
- 10) Use of supporting system in secondary education is _____.
a) Teleconferencing   b) Interactive Technology
c) a) & b)   d) None of these

Q.2 Write the answer of following questions. 10

- a) Explain the Types of in-service education
b) Write the language curriculum implementation process in secondary level.

Q.3 Write the answer of following questions. 10

- a) Write the types of formative evaluation.
b) Explain the problems of in-service teacher education programme.

Q.4 Answer the following questions. (Any One) 15

- a) Write concept of curriculum & explain its components and principals.
b) Explain the nature of pre-service teacher education programme.

Q.5 Answer the following questions. (Any One) 15

- a) Explain any three types of support system in secondary education.
b) Explain the Science and Mathematics secondary level curriculum implementation process.

Q.6 Write Shorts Note. (Any Four) 20

- a) Learning experience
b) Summative evaluation
c) EDUSAT
d) Areas of research in secondary education.
e) Activities of school experience

- ८) शारीरिक गरज —— ही आहे.
 अ) तापमान नियंत्रण   ब) झोप
 क) दोन्ही अ आणि ब   ड) यापैकी नाही
- ९) समूहाच्या प्रकारामध्ये —— हा प्रकार सर्वात वरचा स्तर आहे.
 अ) समुदाय   ब) समाज
 क) संहती   ड) वरील सर्व
- १०) वर्तनवादाचा जनक —— हा आहे.
 अ) सिंगमंड फ्रॉईड   ब) जॉन वॉटसन
 क) जिन पियाजे   ड) विलियम जेम्स

- प्र.२ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. १०
 अ) वर्तनवादी संप्रदायाची संकल्पना काय आहे?
 ब) प्रेरणेचा अर्थ व महत्त्व लिहा.
- प्र.३ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. १०
 अ) व्यक्तिभेदामध्ये अनुवंशाची भूमिका काय आहे?
 ब) वर्गाची गरज व महत्त्व लिहा.
- प्र.४ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) समूह गतिशीलता म्हणजे काय? समूह गतिशीलतेचे शैक्षणिक महत्त्व संयुक्तिक उदाहरणांसह स्पष्ट करा.
 ब) विशेष बालके म्हणजे काय? त्यांच्या विविध प्रकारांची चर्चा करा.
- प्र.५ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) प्रेरणेचे घटक कोणते? सामाजिक व भावनिक प्रेरणा स्पष्ट करा.
 ब) शिक्षकाच्या बदलत्या भूमिकेच्या संदर्भात (विशेष) मानसशास्त्राच्या शाखा स्पष्ट करा.
- प्र.६ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) २०
 अ) बोधात्मक उपपत्तीचे महत्त्व
 ब) विद्यार्थ्यांच्या जीवनात कुटुंबाची भूमिका लिहा.
 क) व्यक्तिभेदाची संकल्पना लिहा.
 ड) समूहाची वैशिष्ट्ये लिहा.
 इ) संकलित नोंदपत्रकाचे महत्त्व लिहा.

Seat No.	
-------------	--

Set	P
-----	---

**M.Ed. (Semester - IV) (New) (CBCS) Examination:
March/April – 2026
Psychological Foundation of Education (MED0401)**

Day & Date: Thursday, 16-04-2026
Time: 09:00 AM To 12:00 PM

Max. Marks: 80

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative from the options. 10

- 1) Abraham Maslow was stated _____ theory.
  - a) Imagination
  - b) Motivation
  - c) Thought
  - d) All above
- 2) _____ technique is useful for study classroom group.
  - a) Sociometric
  - b) Social
  - c) Both a and b
  - d) None of these
- 3) Mental age concept discovered by _____.
  - a) Spearman
  - b) Kamat
  - c) Binet
  - d) All above
- 4) _____ are the areas of individual differences.
  - a) Intelligence
  - b) Achievement
  - c) Emotional Intelligence
  - d) All above
- 5) Main feature of gifted children is _____.
  - a) Very Intelligence
  - b) Average
  - c) Slow learner
  - d) None of these
- 6) _____ is the branch of Psychology.
  - a) Social Psychology
  - b) Child Psychology
  - c) Both a and b
  - d) None of these
- 7) _____ factor of important in motivation cycle.
  - a) Efforts
  - b) Satisfaction
  - c) Need
  - d) All above
- 8) _____ is the Physical Need.
  - a) Temperature control
  - b) Sleep
  - c) Both a and b
  - d) None of these
- 9) In the type of group _____ is upper level type.
  - a) Crowd
  - b) Community
  - c) Club
  - d) All above

Seat No.	
-------------	--

Set P

एम.एड. (सत्र – IV) (नवीन) (CBCS) परीक्षा: मार्च/एप्रिल – २०२६
Educational Planning (MED0405)

वार, दिनांक : शनिवार, १८-०४-२०२६
वेळ: सकाळी ०९:०० ते १२:००

कमाल गुण: ८०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

- प्र.१ खालील योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा. १०
- १) भारतात DPEP ——— साली सुरु झाला.
अ) १९९३ ब) १९९४
क) १९९५ ड) १९९६
- २) शेवटच्या पंचवार्षिक योजनेचा कालावधी ——— होता.
अ) १९८५-१९९० ब) २०१२-२०१७
क) २००२-२००७ ड) २००७-२०१२
- ३) भारतात शिक्षण ही ——— ची जबाबदारी आहे.
अ) केंद्र सरकार ब) राज्य सरकार
क) अ व ब दोन्ही ड) यापैकी नाही
- ४) सामाजिक मागणी उपागम हा ——— समितीच्या अहवालावर आधारित आहे.
अ) रॉबिन्स समिती ब) राममूर्ती समिती
क) यशपाल समिती ड) कोठारी समिती
- ५) "नियोजन म्हणजे कृती करण्यापूर्वी तिचा आराखडा तयार करणे" ही व्याख्या ——— यांनी सांगितली आहे.
अ) ड्रकर ब) फिलिप्स
क) गुप्ता ड) ऑक्सफर्ड डिसिशनरी
- ६) ——— योजनांची उद्दिष्टे स्पष्टपणे परिभाषित केलेली आहेत.
अ) स्थायी ब) लवचिक
क) विशिष्ट ड) दिशात्मक

- ७) शिक्षणातील गुणात्मक आणि संख्यात्मक सुधारणेच्या सर्व कार्यक्रमांचा आधार —— आहे.
 अ) शैक्षणिक व्यवस्थापन   ब) शैक्षणिक वित्त
 क) शैक्षणिक पर्यवेक्षण   ड) शैक्षणिक शिस्त
- ८) जिल्हा स्तरावर खालीलपैकी —— या संस्थेला प्राथमिक आणि प्राथमिक शाळेसाठी शिक्षक शिक्षण सेवा देण्याची जबाबदारी सोपविण्यात आली आहे.
 अ) CTES   ब) ASES
 क) SCERT   ड) DIET
- ९) भारताच्या पहिल्या पंचवार्षिक योजनेचे —— हे मुख्य उद्दिष्ट होते.
 अ) पायाभूत सुविधांचा विकास   ब) पोस्टाचा विकास
 क) उद्योगाचा विकास   ड) शेतीचा विकास
- १०) नियोजन ही एक —— प्रक्रिया आहे.
 अ) बौद्धिक   ब) भावनात्मक
 क) क्रियात्मक   ड) वरील सर्व

- प्र.२ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. १०
 अ) शैक्षणिक नियोजनाची आवश्यकता स्पष्ट करा.
 ब) गुंतवणुकीचा परतावा नियोजन ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- प्र.३ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. १०
 अ) डायटची संस्थात्मक रचना आणि कार्य स्पष्ट करा.
 ब) पंचवार्षिक योजनेचे गुण दोष लिहा.
- प्र.४ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) शैक्षणिक नियोजनाचे महत्व सांगून शैक्षणिक नियोजनाचे प्रकार स्पष्ट करा.
 ब) शैक्षणिक नियोजनाच्या विविध दृष्टीकोनाची चर्चा करा.
- प्र.५ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) केंद्र आणि राज्य स्तरावरून कोणते अग्रक्रम द्यावे ते सांगून जिल्हा स्तरावरील नियोजनाची चर्चा करा.
 ब) पंचवार्षिक योजनाची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी सांगून शिक्षणाच्या विशेष संदर्भाने पंचवार्षिक योजनाची मुख्य वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

- प्र.६ टिपा लिहा. (कोणत्याही चार)
- अ) शैक्षणिक नियोजनाचे स्वरूप
  - ब) नियोजनाचे तंत्र
  - क) सूक्ष्म आणि स्थूल नियोजनाची संकल्पना
  - ड) शैक्षणिक नियोजनाची मार्गदर्शक तत्वे
  - इ) पंचवार्षिक योजनाचा शिक्षणावरील प्रभाव स्पष्ट करा.

- 9) The main objective of the first five-year plan of India was _____.
a) Development of Infrastructure
b) Develop of post
c) Development of Industry
d) Development of Agriculture
- 10) Planning is a _____ process.
a) Intellectual
b) Emotional
c) Psychomotor
d) All of the above

- Q.2 Write short answers. 10**
a) Explain the need of educational planning.
b) Explain the concept of Return of Investment Approach.
- Q.3 Write short answers. 10**
a) Write the institutional structure and functions of DIETs.
b) Write merits & demerits of five-year plans.
- Q.4 Answer the following question. (Any One) 15**
a) Write the importance of educational planning and explain the types of educational planning.
b) Discuss the various approaches of Educational Planning.
- Q.5 Answer the following question. (Any One) 15**
a) Write the priorities to be given at central and state levels and discuss the district level Planning in details.
b) Write the historical background of five-year plans and explain the main features of five-year plans with special reference to education.
- Q.6 Write Short Notes. (Any Four) 20**
a) Nature of Educational Planning
b) Techniques of planning
c) Concept of macro and micro planning
d) Guiding Principles of Educational Planning
e) Explain the impact of five-year plans in education

Seat No.	
----------	--

Set	P
-----	---

एम.एड्. (सत्र - IV) (नवीन) (CBCS) परीक्षा: मार्च/एप्रिल - २०२६
Sustainable Development (MED0408)

वार, दिनांक: शनिवार, १८-०४-२०२६

कमाल गुण: ८०

वेळ: सकाळी ०९:०० ते १२:००

- सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

- प्र.१ खालील दिलेले योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा. १०
- १) राष्ट्रीय स्रोताच्या संरक्षणाचा मार्ग — हा आहे.
अ) पुनरवापर ब) पुनरचक्र
क) पुनरसाठा ड) वरील सर्व
- २) पर्यावरणीय चळवळी — या आहेत.
अ) चिपको ब) अपिको
क) दोन्ही अ आणि ब ड) यापैकी नाही
- ३) वायु कायदा — साली जाहीर झाला.
अ) १९८१ ब) १९८६
क) १९७४ ड) यापैकी नाही
- ४) मानवनिर्मित पर्यावरणाला — असे म्हणतात.
अ) सामाजिक स्थिती ब) ज्वालामुखी
क) भूकंप ड) पूर
- ५) वसुंधरा शिखर परिषद — येथे झाली.
अ) इंग्लंड ब) ब्राझिल
क) अमेरिका ड) यापैकी नाही
- ६) संयुक्त राष्ट्राने शाश्वत विकासाची — ध्येये सांगितली.
अ) १५ ब) १६
क) १७ ड) १८
- ७) शाश्वत विकासाचा — खालील घटक आहे.
अ) परमा कल्चर ब) कृषिशास्त्र
क) मिश्र शेती ड) वरील सर्व

- ८) शाश्वत विकासाची संकल्पना ——— पासून सुरु झाली.
 अ) १९८६ ब) १९८५
 क) १९८८ ड) १९८९
- ९) श्वसनाचे विकार ——— मुळे घडतात.
 अ) हवा ब) पाणी
 क) धूळ ड) धूर
- १०) ——— या पर्यावरणीय समस्या आहेत.
 अ) जागतिक तापमान वाढ ब) अधिक लोकसंख्या
 क) औद्योगिक कचरा ड) वरील सर्व

प्र.२ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

- अ) शाश्वत विकासासाठी कार्यनीती लिहा. ०५
 ब) शाश्वत विकासासाठी शिफारशी लिहा. ०५

प्र.३ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

- अ) पर्यावरण शिक्षणाचा अर्थ व गरज लिहा. ०५
 ब) चिपको आंदोलनाचे स्वरूप लिहा. ०५

प्र.४ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५

- अ) शाश्वत विकासामध्ये पर्यावरण शिक्षणाची भूमिका स्पष्ट करा.
 ब) शाश्वत विकास म्हणजे काय? शाश्वत विकासासाठी नवोपक्रमशील उपक्रम लिहा.

प्र.५ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५

- अ) पर्यावरण शिक्षणाची शालेय शिक्षक व शिक्षक प्रशिक्षकांसाठी गरज स्पष्ट करा.
 ब) नैसर्गिक संसाधन संवर्धनाचे मार्ग स्पष्ट करा.

प्र.६ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) २०

- अ) माध्यमिक स्तरावर पर्यावरण शिक्षणाचे स्थान लिहा.
 ब) अपिको चळवळ थोडक्यात लिहा.
 क) पर्यावरण संरक्षण कायदा थोडक्यात लिहा.
 ड) शाश्वत विकासाची तत्वे लिहा.
 इ) जल कायदा लिहा.

Seat No.	
----------	--

Set	P
-----	---

**M.Ed. (Semester - IV) (New) (CBCS) Examination:
March/April- 2026
Sustainable Development (MED0408)**

Day & Date: Saturday, 18-04-2026
Time: 09:00 AM To 12:00 PM

Max. Marks: 80

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative from the options. **10**

- 1) _____ is a way of conservation of natural resource.
  - a) Reuse
  - b) Recycle
  - c) Restore
  - d) All above
- 2) Environment movements are _____.
  - a) Chipko
  - b) Apico
  - c) Both A and B
  - d) None of these
- 3) Air act introduced in _____.
  - a) 1981
  - b) 1986
  - c) 1974
  - d) None of these
- 4) Manmade environment is called _____.
  - a) Social condition
  - b) Volcano
  - c) Earthquake
  - d) Flood
- 5) Vasundhara Shikhar Parishad held in _____.
  - a) England
  - b) Brazil
  - c) America
  - d) None of these
- 6) Numbers of sustainable development goals by united nations are _____.
  - a) 15
  - b) 16
  - c) 17
  - d) 18
- 7) Following is the elements of sustainable agriculture _____.
  - a) Permaculture
  - b) Agroforestry
  - c) Mixed farming
  - d) All above
- 8) The concept of sustainable development is start from _____.
  - a) 1986
  - b) 1985
  - c) 1988
  - d) 1989
- 9) The respiratory disease are happens due to _____.
  - a) Air
  - b) Water
  - c) Dust
  - d) Smoke

- 10) _____ are the environmental issue.
- a) Global warming
  - b) Over pollution
  - c) Industrial waste
  - d) All above

Q.2 Answer the following questions.

- a) Write the strategies for sustainable development. **05**
- b) Write recommendations for sustainable development. **05**

Q.3 Answer the following questions.

- a) Write the environmental education meaning & need. **05**
- b) Write the nature of Chipko movement. **05**

Q.4 Answer the following questions. (Any One) 15

- a) Explain the role of Environmental education in sustainable development.
- b) What is meant by sustainable development? Write the innovation activities for sustainable development.

Q.5 Answer the following questions. (Any One) 15

- a) Explain the Need of Environmental education for school teacher and Teacher educations.
- b) Explain the ways of conservation of natural resources.

Q.6 Write short answers. (Any Four) 20

- a) Write the place of Environmental Education of secondary level.
- b) Write in brief Apiko movement
- c) Write in brief environmental protection act
- d) Write the principles of sustainable development
- e) Write water act

- ६) ——— म्हणजे कोणत्या कामाचा, कोणता भाग, कोणत्या सभासदाने करावयाचा हे निश्चित करणे.
 अ) नियोजन
 ब) समन्वय
 क) संघटन
 ड) निर्णय प्रक्रिया
- ७) शैक्षणिक व्यवस्थापनात शाळेच्या दैनंदिन कामकाजावर देखरेख करणे ही ——— ची भूमिका आहे.
 अ) संस्थापका
 ब) मुख्याध्यापका
 क) शिक्षका
 ड) पर्यवेक्षका
- ८) संपूर्ण गुणवत्ता व्यवस्थापन पद्धती ही ——— क्षेत्राकडून शिक्षण क्षेत्रात स्विकारली.
 अ) अभियांत्रिकी
 ब) संरक्षण
 क) वैद्यकीय
 ड) उद्योग
- ९) शैक्षणिक व्यवस्थापनातील दीर्घकालीन उद्दिष्टे आणि उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठीच्या योजनेला ——— योजना म्हणतात.
 अ) स्रोत
 ब) धोरणात्मक
 क) वित्तीय नियोजन
 ड) वरीलपैकी नाही
- १०) संस्थात्मक विकासाच्या प्रक्रियेत ——— चा समावेश होतो.
 अ) गरजेनुसार कृती व बांधिलकी
 ब) समस्येचे नैदानिक विश्लेषण
 क) सुधारणांचे मापन करणे
 ड) वरील सर्व

प्र.२ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. १०

- अ) संघटनात्मक रचनेची मूलभूत संकल्पना सांगून आणि शाळा ही एक सामाजिक संघटना आहे हे स्पष्ट करा.
 ब) शिक्षणातील संसाधनांचे स्वरूप स्पष्ट करा.

प्र.३ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. १०

- अ) शाळेतील कामगिरी देखरेख प्रणाली स्पष्ट करा.
 ब) चांगल्या व्यवस्थापनासाठी बैठक कौशल्ये स्पष्ट करा.

प्र.४ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणताही एक) १५

- अ) शाळेतील कामगिरी व्यवस्थापनाचे घटक लिहा आणि शिक्षकांच्या कामगिरी मूल्यांकनाचे घटक स्पष्ट करा.
 ब) संघटनात्मक रचना म्हणजे काय? शाळेच्या संपूर्ण गुणवत्ता व्यवस्थापन दृष्टिकोन व शाळा परिणामकारकतेची चर्चा करा.

- प्र.५ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणताही एक) १५
- अ) संसाधन व्यवस्थापन म्हणजे काय? शिक्षणातील संसाधनांच्या प्रकारांची चर्चा करा.
- ब) व्यवस्थापन कौशल्यांची संकल्पना लिहा आणि विविध व्यवस्थापन कौशल्ये सोदाहरण स्पष्ट करा.
- प्र.६ टिपा लिहा. (कोणत्याही चार) २०
- अ) अध्ययन संघटना
- ब) कामगिरी व्यवस्थापनासाठी पीपीबीएस प्रणाली दृष्टिकोन
- क) संसाधनांचा वापर आणि देखभाल
- ड) वेळेचे व्यवस्थापन
- इ) संसाधनांमधील राज्य सरकारची भूमिका

Seat No.	
-------------	--

Set	P
-----	---

**M.Ed. (Semester - IV) (New) (CBCS) Examination:
March/April – 2026
Educational Management (MED0406)**

Day & Date: Tuesday, 21-04-2026
Time: 09:00 AM To 12:00 PM

Max. Marks: 80

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative.

10

- 1) In the democratic system of educational management, _____ makes decisions after consulting with the employees.
  - a) Principal
  - b) People
  - c) Manager
  - d) Director

- 2) The Central Government bears the _____ direct responsibility of spending on these educational matters.
  - a) Education Quality Development
  - b) Publications
  - c) Distance Education Programmes
  - d) All of the above

- 3) Leadership is the ability of an individual to influence others and group, is stated by _____.
  - a) Khedari & Albert
  - b) Brech
  - c) Daltan
  - d) Peter Drucaker

- 4) _____ is the purpose of a professional development plan in educational management.
  - a) To provide training & support to teachers and staff
  - b) To evaluate student performance
  - c) To assess the effectiveness of the teachers
  - d) None of the above

- 5) There are _____ principles of PPBS.
  - a) Six
  - b) Five
  - c) Four
  - d) Three

- 6) _____ means determining which part of the work should be done by which member.
  - a) Planning
  - b) Coordination
  - c) Organization
  - d) Decision- making process

- 7) In educational management, the role of _____ is to oversee the daily operations of the school.
- a) Founder
  - b) Head Master
  - c) Teacher
  - d) Supervisor
- 8) Total Quality Management system is adopted by _____ sector in education.
- a) Engineering
  - b) Defense
  - c) Medical
  - d) Industry
- 9) A plan for achieving long term goals & objectives in educational management is called _____ plan.
- a) Resources
  - b) Strategic
  - c) Financial Planning
  - d) None of the above
- 10) The process of organizational development involves _____.
- a) Action and commitment according to need
  - b) Diagnostic analysis of the problem
  - c) Measuring improvements
  - d) All of the above

Q.2 Short Answer Type Questions 10

- a) State the basic concept of organizational structure and explain the school as a social organization.
- b) Explain the nature of resources in education.

Q.3 Short Answer Type Questions. 10

- a) Explain the monitoring school performance system.
- b) Explain the meeting skills for good management.

Q.4 Answer the following questions. (Any One) 15

- a) Write the components of performance management in school and explain the components of performance appraisal of teacher.
- b) What is meant by organizational structure? Discuss the total quality management approach and school effectiveness.

Q.5 Answer the following questions. (Any One) 15

- a) What is resource management and discuss the types of resources in education.
- b) Write the concept of management skills and illustrate the various management skills.

Q.6 Write Short Notes. (Any Four) 20

- a) Learning organizations.
- b) PPBS system approach for performance management.
- c) Utilization and maintenance of resources.
- d) Time Management.
- e) Role of State government in resources.

- ७) सौर आणि वायुऊर्जेचा वापर हा ——— संसाधनांच्या व्यवस्थापनाशी संबंधित आहे.
 अ) भूमी
 ब) उर्जा
 क) वन
 ड) हवा
- ८) भारतामधील आपत्ती व्यवस्थापनासाठी सर्वोच्च प्रशिक्षण संस्था म्हणजे ——— आहे.
 अ) एन. सी. इ. आर. टी
 ब) एन. आय. डी. एम.
 क) डब्ल्यू. एच. ओ.
 ड) रेड क्रॉस
- ९) आपत्ती व्यवस्थापनाचे प्रशिक्षण ——— शैक्षणिक स्तरापासून सुरु व्हायला हवे.
 अ) प्राथमिक
 ब) माध्यमिक
 क) उच्च
 ड) विद्यापीठ
- १०) आपत्ती व्यवस्थापन प्रशिक्षणासाठी ——— सारखी डिजिटल शिक्षण सामग्री उपयुक्त ठरते.
 अ) खेळ
 ब) पोस्टर्स
 क) ई कंटेंट
 ड) तक्ते

प्र.२ लघुत्तरी प्रश्न. १०

- अ) पर्यावरण व्यवस्थापनामध्ये शिक्षणाची भूमिका स्पष्ट करा.
 ब) शिक्षणाच्या विविध स्तरांवर आपत्ती व्यवस्थापन प्रशिक्षणाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

प्र.३ लघुत्तरी प्रश्न. १०

- अ) आपत्ती चक्राचे टप्पे स्पष्ट करा.
 ब) भूकंपाची कारणे व परिणाम स्पष्ट करा.

प्र.४ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५

- अ) आपत्तीची संकल्पना स्पष्ट करा. आपत्ती व्यवस्थापनातील राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय संस्थांची भूमिका चर्चा करा.
 ब) मानवनिर्मित आपत्ती म्हणून प्रदूषण स्पष्ट करा. वायू व पाणी प्रदूषणाची कारणे, परिणाम व नियंत्रणाचे उपाय स्पष्ट करा.

प्र.५ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५

- अ) पर्यावरण व्यवस्थापनाची संकल्पना सांगा. पर्यावरण व्यवस्थापनाची गरज, महत्त्व व प्रणाली दृष्टिकोन स्पष्ट करा.
 ब) आपत्ती व्यवस्थापन प्रशिक्षणातील जनजागृती कार्यक्रम व ई-कंटेंट निर्मितीचे महत्त्व चर्चा करा.

- प्र.६ टिपा लिहा. (कोणत्याही चार)
- अ) भूमी व जल व्यवस्थापन
  - ब) आपत्ती व्यवस्थापनासाठी जनजागृती विकसन
  - क) आपत्तीचे प्रकार
  - ड) घनकचरा व्यवस्थापन
  - इ) ऊर्जा संसाधने

Seat No.	
----------	--

Set	P
-----	---

**M.Ed. (Semester - IV) (New) (CBCS) Examination:
March/April – 2026
Disaster Management (MED0409)**

Day & Date: Tuesday, 21-04-2026
Time: 09:00 AM To 12:00 PM

Max. Marks: 80

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative from the options. 10

- 1) The process of reducing the impact of disasters is called ____ management.

a) Environmental	b) Disaster
c) Energy	d) Forest

- 2) ____ disasters are caused by natural forces such as earthquakes, floods, and cyclones.

a) Man-made	b) Natural
c) Social	d) Industrial

- 3) Earthquake is measured on the ____ scale.

a) Celsius	b) Fahrenheit
c) Richter	d) Metric

- 4) Noise pollution is an example of ____ disaster.

a) Natural	b) Industrial
c) Forest	d) Man-made

- 5) ____ management means planned use and conservation of the environment.

a) Pollution	b) Disaster
c) Environmental	d) Energy

- 6) The management of ____ resources includes conservation of forests, wildlife, and biodiversity.

a) Biotic	b) Water
c) Energy	d) Soil

- 7) The use of solar and wind energy is related to the management of ____ resources.

a) Land	b) Energy
c) Forest	d) Air

Seat No.	
----------	--

Set P

एम.एड्. (सत्र - IV) (नवीन) (CBCS) परीक्षा: मार्च/एप्रिल – २०२६
Issues in Planning, Management and Financing of Education
(MED0407)

वार, दिनांक: गुरुवार, २३-०४-२०२६
वेळ: सकाळी ०९:०० ते १२:००

कमाल गुण: ८०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.१ खालील योग्य पर्याय निवडा.

१०

- १) टी.क्यू.एम. म्हणजे ———.

अ) टोटल क्वॅलटी मॅनेजमेंट	ब) टीचिंग क्वॅलटी मॅनेजमेंट
क) टीचर क्वॅलटी मॅनेजमेंट	ड) ट्रेनिंग क्वॅलटी मॅनेजमेंट
- २) संघटनात्मक संस्कृतीचे एकूण ——— प्रकार पडतात.

अ) दोन	ब) तीन
क) चार	ड) पाच
- ३) विद्यार्थ्यांना मोफत शिक्षण ——— शाळेत दिले जाते.

अ) सार्वजनिक	ब) खाजगी
क) 'अ' व 'ब'	ड) यापैकी नाही
- ४) मूल्य-लाभ विश्लेषण हा एक ——— आहे.

अ) उपागम	ब) उद्दिष्टे
क) कार्य	ड) यापैकी नाही
- ५) शैक्षणिक व्यवस्थापनाचे ——— हे घटक आहेत.

अ) नियोजन	ब) संघटन
क) निर्णय प्रक्रिया	ड) वरील सर्व
- ६) सी.ए.बी.इ.चे ——— हे विस्तारित रूप आहे.

अ) सेन्ट्रल एडव्हायझरी बोर्ड ऑफ एज्युकेशन
ब) सेन्ट्रल एडमिनिस्ट्रेटिव्ह बोर्ड ऑफ एज्युकेशन
क) कोचीन एडव्हायझरी बोर्ड ऑफ एज्युकेशन
ड) कोचीन एडमिनिस्ट्रेटिव्ह बोर्ड ऑफ एज्युकेशन

- ७) ——— हा शिक्षण प्रणालीतील जीवनप्रवाह आहे.
 अ) फी
 क) वेतन
 ब) अनुदान
 ड) देणगी
- ८) प्रभुत्वाची भावना ——— मुलांमध्ये निर्माण होते.
 अ) मतीमंद
 क) वाचादोष
 ब) प्रज्ञावान
 ड) कर्णबधिर
- ९) पुढे करावयाच्या कामासंबंधी आधी ठरवण्याची क्रिया म्हणजे ——— होय.
 अ) व्यवस्थापन
 क) नियोजन
 ब) प्रशासन
 ड) यापैकी नाही
- १०) जिल्हास्तरीय प्राथमिक व माध्यमिक शिक्षणाची जबाबदारी ——— ची असते.
 अ) बालभारती
 क) शिक्षण मंडळ
 ब) जिल्हा परिषद
 ड) केंद्रीय शाळा

- प्र.२ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. १०
 अ) भारतातील समानतेचे शिक्षण ही संकल्पना सांगा.
 ब) समग्र गुणवत्ता व्यवस्थापन संकल्पना स्पष्ट करा.
- प्र.३ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. १०
 अ) शाळेतील "संघटन संस्कृती" वर प्रभाव टाकणारे घटक कोणते?
 ब) शिक्षण क्षेत्रासाठीचे आर्थिक अतिरिक्त स्रोत कोणते?
- प्र.४ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) शैक्षणिक नियोजन म्हणजे काय? अपवादात्मक, प्रज्ञावान व दिव्यांग मुलांच्या संदर्भातील शैक्षणिक नियोजनाच्या समस्या स्पष्ट करा.
 ब) शैक्षणिक व्यवस्थापन प्रणालीची संकल्पना, कार्ये आणि समस्या स्पष्ट करा.
- प्र.५ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) मुख्याध्यापकाची शालेय संस्कृती निर्माण करण्यात नेतृत्व, निर्णय प्रक्रिया आणि मानवी संबंधातील भूमिका स्पष्ट करा.
 ब) शिक्षण शुल्क आणि एकसमान शिक्षण शुल्क म्हणजे काय? समान शिक्षण शुल्काचे गुण आणि दोष स्पष्ट करा.
- प्र.६ टिपा लिहा. (कोणत्याही चार) २०
 अ) शिक्षणासाठी अतिरिक्त आर्थिक संसाधने
 ब) संघर्ष व्यवस्थापन
 क) शाळेच्या प्रगतीत PTA ची भूमिका आणि महत्त्व स्पष्ट करा.
 ड) शालेय शिक्षण आणि बालकल्याण
 इ) राज्य सरकारचे अनुदान धोरण

Seat No.	
----------	--

**M.Ed. (Semester - IV) (New) (CBCS) Examination:
March/April - 2026
Issues in Planning, Management and Financing of Education
(MED0407)**

Day & Date: Thursday, 23-04-2026
Time: 09:00 AM To 12:00 PM

Max. Marks: 80

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative from the options.

10

- 1) T.Q.M. means _____.
  - a) Total Quality Management
  - b) Teaching Quality Management
  - c) Teacher Quality Management
  - d) Training Quality Management

- 2) There are _____ type of organizational culture.
  - a) Two
  - b) Three
  - c) Four
  - d) Five

- 3) Free education is given to the student in _____ school.
  - a) Public School
  - b) Private School
  - c) Both a and b
  - d) None of these

- 4) Cost benefit analysis is the _____.
  - a) Approach
  - b) Objective
  - c) Function
  - d) None of these

- 5) _____ are the components of Educational Management.
  - a) Planning
  - b) Organization
  - c) Decision making
  - d) All above

- 6) The long form of C.A.B.E is _____.
  - a) Central Advisory Board of Education
  - b) Central Administrative Board of Education
  - c) Cochin Advisory Board of Education
  - d) Cochin Administrative Board of Education

- 7) _____ is the life flow of the educational system.
  - a) Fees
  - b) Grant
  - c) Salary
  - d) Donation

- 8) Superiority complex is created in _____ children.
a) Mentally Retarded   b) Gifted
c) Speech Disability   d) Hearing Impaired
- 9) The process done before related to further future work.
a) Management   b) Administration
c) Planning   d) None of these
- 10) Responsibility of primary education, secondary education in the district level, is of _____.
a) Balbharti   b) Zilla Parishad
c) Education board   d) Central board

Q.2 Write Short Answers. 10

- a) State the concept of Indian equity in Education.
b) Explain the concept of Total Quality Management.

Q.3 Write Short Answers. 10

- a) Which factors are influences on the 'Organizational Culture' in school?
b) Which are additional financial resources for education?

Q.4 Answer the following questions. (Any One) 15

- a) What is mean by educational planning? Explain the problems in educational planning in context with exceptional, gifted, and handicapped children.
b) Explain the concept, function, and issues of Educational Management system.

Q.5 Answer the following question. (Any One) 15

- a) Explain the role of school principal in creating school culture, leadership, decision making and human relations.
b) What is meant by tuition fee and uniform tuition fee? Explain merits and demerits of uniform tuition fees.

Q.6 Write Short Notes. (Any Four) 20

- a) Additional resources for education
b) Conflict management
c) Explain the role and importance of PTA in progress of School
d) School education and Child welfare
e) Grant in aid policy of state Government

Seat No.	
----------	--

Set P

एम.एड्. (सत्र - IV) (नवीन) (CBCS) परीक्षा: मार्च / एप्रिल – २०२६
Pedagogy and Current Issues in Environment (MED0410)

वार, दिनांक: गुरुवार, २३-०४-२०२६
वेळ: सकाळी ०९:०० ते १२:००

कमाल गुण: ८०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.१ खालील योग्य पर्याय निवडा.

१०

- १) पर्यावरणीय आरोग्य — साठी महत्वाचे आहे.
अ) मानवाचे अस्तित्व   ब) नैसर्गिक संतुलन
क) जीवनमानाची गुणवत्ता   ड) वरील सर्व
- २) संयुक्त राष्ट्र पर्यावरण कार्यक्रमाची स्थापना (यु.एन.ई.पी) — वर्षी करण्यात आली.
अ) १९७२   ब) १९८२
क) १९९२   ड) २००२
- ३) अभिवृत्ती मापिका, मुलाखत व प्रश्नावली ही — तंत्रे आहेत.
अ) प्रक्षेपीय तंत्र   ब) स्वयं-अहवाल तंत्र
क) प्रायोगिक पध्दती   ड) सांख्यिकीय तंत्र
- ४) पर्यावरण शिक्षणात वैज्ञानिक तथ्य तपासण्यासाठी — पध्दत वापरली जाते.
अ) निरीक्षण   ब) प्रात्यक्षिक
क) प्रयोग   ड) गटचर्चा
- ५) पर्यावरण शिक्षण प्रशिक्षणाचा मुख्य उद्देश म्हणजे — तयार करणे होय.
अ) अभियंते   ब) सामाजिक कार्यकर्ते
क) शास्त्रज्ञ   ड) पर्यावरण शिक्षक
- ६) पर्यावरण शिक्षण शालेय अभ्यासक्रमात समाविष्ट करण्याची जबाबदारी — ची असते.
अ) शिक्षक   ब) स्वयंसेवी संस्था
क) शासन   ड) माध्यमे

- ७) पर्यावरणीय मूल्ये, वृत्ती व वर्तन पध्दती घडविण्याचे पहिले केंद्र —— आहे.
 अ) शाळा ब) कुटुंब
 क) माध्यमे ड) सरकार
- ८) क्योटो प्रोटोकॉल आणि पॅरिस करार यासारख्या आंतरराष्ट्रीय करारांचा मुख्य उद्देश —— कमी करणे हा आहे.
 अ) वायू प्रदुषण ब) जल प्रदुषण
 क) हरितगृह वायू उत्सर्जन ड) ध्वनी प्रदुषण
- ९) —— उर्जा ही स्वच्छ आणि नवीकरणीय उर्जास्त्रोत आहे.
 अ) सौरउर्जा ब) औष्णिक उर्जा
 क) अणु उर्जा ड) कोळशावर आधारित उर्जा
- १०) घरगुती पातळीवर कचरा व्यवस्थापनासाठी —— या पध्दतीचा वापर उपयुक्त आहे.
 अ) जाळणे ब) पसरवणे
 क) पुरणे ड) कंपोस्टिंग

- प्र.२ लघुत्तरी प्रश्न. १०
 अ) संयुक्त राष्ट्र पर्यावरण कार्यक्रमाची उद्दिष्टे व कार्ये थोडक्यात लिहा.
 ब) पर्यावरण शिक्षणातील मूल्यमापनात निरीक्षण तंत्राचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- प्र.३ लघुत्तरी प्रश्न. १०
 अ) राज्य सरकारची पर्यावरण शिक्षणातील भूमिका स्पष्ट करा.
 ब) पर्यावरण समस्यांच्या निराकरणात शिक्षकांची भूमिका स्पष्ट करा.
- प्र.४ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) पर्यावरणाचा अर्थ सांगा पर्यावरणाचे प्रकार आणि नैसर्गिक, सामाजिक व आर्थिक पर्यावरणातील संबंध स्पष्ट करा.
 ब) पर्यावरण शिक्षकांच्या प्रशिक्षण कार्यक्रमाचे मुख्य घटक उदाहरणासह स्पष्ट करा.
- प्र.५ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १५
 अ) पर्यावरण शिक्षण शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये व त्यांच्या जबाबदाऱ्यांची सविस्तर चर्चा करा.
 ब) ओझोन थराचा क्षयाची कारणे, परिणाम व त्यासाठीची प्रतिबंधात्मक उपाययोजना स्पष्ट करा.

- प्र.६ टिपा लिहा. (कोणतेही चार)
- अ) रिओ परिषद (१९९२)
  - ब) पर्यावरण शिक्षणात क्षेत्रभेटीचे महत्व
  - क) माध्यमांची पर्यावरण शिक्षणातील भूमिका
  - ड) जागतिक तापमानवाढ
  - इ) मनुष्य व पर्यावरणाचा परस्परसंबंध

- 9) _____ energy is considered as a clean and renewable source of energy.
- a) Solar power
  - b) Thermal power
  - c) Nuclear power
  - d) Coal-based power
- 10) At the household level, _____ is a useful method for waste management.
- a) Burning
  - b) Spreading
  - c) Burial
  - d) Composting

Q.2 Short answer type questions. 10

- a) Write the objectives and functions of United Nations Environmental Programme (UNEP) in brief.
- b) Explain the use and importance of observation technique in evaluation in environmental education.

Q.3 Short answer type questions. 10

- a) Explain the role of state government in environmental education.
- b) Explain the role of teachers in solving environmental issues.

Q.4 Answer the following questions. (Any One) 15

- a) State the meaning of Environmental Education. Explain the types and relationship of natural, social and economic environments.
- b) Explain the major components of training programs for environmental education teachers with examples.

Q.5 Answer the following questions. (Any One) 15

- a) Discuss in details the characteristics and responsibilities of environmental education teacher.
- b) Explain the causes, effects and preventive measures of ozone layer depleting.

Q.6 Write short notes. (Any Four) 20

- a) Rio conference (1992)
- b) Importance of field visits in environmental education.
- c) Role of media in environmental education
- d) Global warming
- e) Relation between man and environment